

SBORNÍK
PRACÍ HISTORICKÝCH.

K ŠEDESÁTÝM NAROZENINÁM DVOR. RADY PROF. DRA

JAROSLAVA GOLLA

VYDALI

JEHO ŽÁCI.

REDIGOVALI

J. BIDLO, G. FRIEDRICH, K. KROFTA.

V PRAZE MCMVI.
NÁKLADEM HIST. KLUBU.

TISKL ALOIS WIESNER V PRAZE,
knihhtiskař České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

SVĚMU MILOVANÉMU UČITELI
PROFESSORU JAROSLAVU GOLLOVI
VĚNUJÍ VE VDĚČNÉ ODDANOSTI
K ŠEDESÁTÝM NAROZENINÁM
JEHO ŽÁCI.

OBSAH.

	Str.
ČÁDA FR., Filosof Hippon	1
ŠTASTNÝ JAROSLAV, Které jezero Makedonské jest Herodotova <i>Πρασιὰς λίμνη?</i>	17
PEROUTKA EM., Stavba městských hradeb v Athénách r. 479 př. Kr.	26
GROH FRANT., Původní plán Erechtheia	41
NIEDERLE LUB., Michal Syrský a dějiny balkánských Slovanů v VI. století	48
HÝBL FRANT., Bulharsko po vyměření rodu Asěnovců	55
FRIEDRICH GUST., O dvou nejstarších listinách kláštera Rajhrad- ského (se dvěma světlotiskovými přílohami)	72
PEKAŘ JOS., O správním rozdělení země české do pol. 13. století .	81
NOVÁK JAN BEDŘ., Kritika listáře královny Kunhuty	124
ŠUSTA JOS., K volbě r. 1306	153
TILLE VÁCL., Karlštejn	161
KYBAL VLAST., Milíčův sen	166
KROFTA KAM., Řím a Čechy před hnutím husitským	178
ŠIMÁK J. V., Prameny a pomůcky Hájkovy	195
KAMENÍČEK FR., Glossy k věnnému a vdovskému právu morav- skému v 16. stol.	214
MÜLLER VÁCL., Půhončí	233
BIDLO JAROSL., O Konfessi bratrské z r. 1573	246
GLÜCKLICH JUL., Prameny Budovcova Antialkoranu	279
MACHÁT FRANT., Židé v Náchodě v 17. a 18. stol.	298
DVOŘÁK RUD., Prameny k dějinám poslední selské vzpoury na Moravě r. 1821	320
KRATOCHVÍL VÁCL., Kancléř Metternich a počátky konstitucio- nalismu v Prusku (1842)	334
TOBOLKA Z. V., Z publicistické činnosti Dra A. Krásy	352
DUŠEK V., Příspěvek k historicko-právní terminologii slovanské . .	365
NEJEDLÝ ZD., Kotle a lesní rohy	380

JOSEF PEKAŘ:

O SPRÁVNÍM ROZDĚLENÍ ZEMĚ ČESKÉ DO POLOVICE 13. STOLETÍ.

Nechtěl jsem původně napsati článek o rozdělení krajském v starých Čechách, nýbrž o povaze a proměnách krajské ústavy u nás od počátku do 14. st. To, co mělo býti jen úvodem k thematickému, vyrostlo mi na dosti obšírnou stať zvláštní a zabralo cele čas k dohotovení příspěvku zbývající. Thema pak původní zvolil jsem proto, že zdálo se mi zvlášť vhodným příspěvkem do jubilejního sborníku Gollova: ono mělo ukázati, jak proměny naší ústavy krajské jsou v důležitých směrech takřka odleskem analogického vývoje v říši a jak na rozdíl od říše silná moc královská dovedla vývoj ten udržeti v mezích náležitých. Thema zdálo se mi vhodným proto, že by vhodně ilustrovalo jednu z vynikajících stránek Gollova vlivu na naši historiografii. Hlavní díla našeho dějepisectví od let dvacátých 19. st. stojí vědomě anebo bezděky v okruhu utkvělé myšlénky o zásadním rozdílu mezi společností a právem světa slovanského na jedné a světa germánského na druhé straně, a byla by to nemálo vděčná práce, odhaliti ve všech směrech vliv a konsekvence této představy, k jejímž tvůrcům náleží Herder a již v pevný systém vybudovala škola romantická. Goll, jako professor všeobecných dějin, jenž mnoho pozornosti věnoval německým a románským poměrům vnitřním, nezanebávaje zcela českých, měl mnoho příležitosti ukazovati na analogie a shody mezi vývojem věcí na západě a u nás; a v před-

náškách a kritických poznámkách jeho vstupovaly v popředí na místo slovanských nebo domněle slovanských parallel parallelly západní — to pak ve spojení s kritickým smyslem jeho nejvíce přispělo k poznání o jednostrannosti, či ještě lépo řečeno, nesprávnosti vůdčího názoru staršího a vedlo žáky jeho na cesty nové, k reálnějšímu a správnějšímu výkladu naší minulosti. Ostatek i studie o vnějším rámci naší staré krajské ústavy, o počtu a jménu krajů, s kterou spokojiti se musím, stojí mnoho pod vlivem jednak starého, jednak nového nazírání na postavení Čechů mezi západem a východem; bude se tedy i se stanoviska mnou vyloženého k jubileu Gollovu hoditi.

I.

(Přehled dosavadních názorů o starém správním rozdělení země České.)

První formulace, jak to často bývá, byly poměrně nejbližší pravdě. Roku 1832 vydal Václav Alexandr *Maciejowski* ve Varšavě první díl své *Historya prawodawstw stowiańskich*: v něm rozeznával správní rozdělení státního území v *země* (terrae, provinciae, palatinatus), zejména u Čechů a u Poláků od rozdělení v *župy* u Slovanů zakarpatských (a prý i polabských), odmítaje „pokoutná svědectví“, že by i v Čechách byly županie.¹ V Čechách samotných před *Maciejowskim* jen dvě práce dotýkaly se této otázky; z nich jedna, jež zaslouží pozornosti, pocházející z pera *Palackého* (náleží do r. 1831, tedy do doby jeho přípravných studií k Dějinám), nemá rovněž tušení o župách v Čechách, řešíc danou otázku slovy: „Čechy byly ve 13. a 14. století rozděleny ne jako nyní v 16, ale ve 24, a v nejstarších časech ještě ve více krajů (provinciae). Jména těch čtyřmécítma krajův byla . . . Meze krajův těchto nyní dostatečně určití nelze, ani způsoby ouřadní, kterýmižto zpravování byli.“² Na jiném místě poznamenal *Palacký*, že určitější úsudek umožní teprv úplný diplomatář z dob Přemyslovců.³

(1) L. c. (prvé vydání), str. 58 až 59, 105. Polemika *Maciejowského* týká se *Naruszewicze*; (IV, 350; VI, 99, 102); snad i *Dobnera* a *Durycha* (srv. díl III, str. 117).

(2) *Pomůcka k poznání řádův zemských království Českého v druhé*

polovici XIII. století (4. Ouřadové krajští) v Čas. Čes. Museum, V (1831), str. 309, otištěno v *Radhostu*, II., 106; v *Spisech drobných* II., 61.

(3) Srv. *Jahrbücher des böhm. Museums*, II., (1831), str. 442. Je to

Ale již v třetím díle své právní historie, vyšlém r. 1835 (str. 116) ohlašuje Maciejowski, že nově objevené prameny, jako úřední akta sebraná pp. Bočkem a Palackým, jej přesvědčily, že *také Čechy dělily se prvotně v župy*, a téhož r. 1835 opravil Palacký své řešení z r. 1831 v duchu „nově objevených pramenů“. Zmínil se poprvé o „řádech hradských“ či „oustavě hradové (Castellanei-Verfassung)“ v Čechách, klada trvání její od šedé dávnověkosti do konce panování Karla IV. a podstatu její vykládaje slovy, že „celá země česká rozdělena byla na kraje (provincias, districtus), kteréžto v politickém ohledu jmenováno *župy*, v ohledu pak soudním *popravy*. V každé župě byl jeden hlavní hrad knížecí, na kterémžto župan sídlil a vedle něho ouřady té župy (komora, cúda)“. Dokladem k tomu citoval Palacký listinu z 11. stol. v Bočkově diplomatáři moravském, zmiňující se o darování důchodů hradských „in supa Olomutici“ kostelu sv. Petra v Olomouci od — Svatopluka Velkomoravského a listinu z r. 1312, mluvící o „officium supae Cadanensis“. Hojnější, vykládal, jsou doklady o županech v Čechách z let 1187—1229.

Tak bylo šťastně dokázáno, že v Čechách a na Moravě, „*tak jako v jiných zemích slovanských*“, byla praslovanská organizace župní, ač Maciejowski byl dalek toho viděti v župách nějaké charakteristikon specificky slovanské státní organizace. Víme dnes bezpečně, že jediný plný doklad nového učení byl drzým padělkem Bočkovým a můžeme zároveň pozorovati, s jak jemným porozuměním pracoval falsátor přímo do rukou historikům.¹ Pa-

redakční poznámka k článku *Wolfganga Kropfa, Die älteste Eintheilung des Landes Böhmen* (ibidem str. 442 až 466), který podle dotčené noticky Palackého je založen na názorech Pelclových, doplněných Dobrovským. Kropf dělí Čechy v území Chorvatů (t. j. Kosmovo Slavníkovsko, v němž rozeznává 15 provincií — všude s řadou dokladů, nezdídka naivně omylných, z 10. až 18. st. — hned prvě dva kraje slují Poděbradský a Kostecký či Bydžovský), v území Srbů (t. j. Čechů a ostatních kmenů ze zakládací listiny praž. biskupství, kmeny slezské v to počítaje; celkem as 20 krajů či kmenů) a v území Vendů (není

pověděno ani slova o sídlech nebo krajích jejich). Srv. Čas. Čes. Muzeum, 1835, str. 442—43.

(1) Maciejowski zpraven byl z Prahy o obou hlavních dokladech nejspíše dříve než Bočkův diplomatář vyšel tiskem. Srv. str. 11 třetího dílu jeho Historie se str. 118. — Dokladu z r. 1808 v *Thamově „Okusu českoněmeckého právn. slovníku“* (Zupa f., zupania, Gau, Landstrich), na nějž r. 1888 *Jar. Čelakovský* upozornil (ČČM., str. 476), Palacký neznal; pozorné probrání naší historické literatury v 2. pol. 18. st. nepochoybně objeví nám Thamovo zřídlo v učené kombinaci zcela podobné té, z níž vyšel Boček, dopou-

lacký počal hned „comites“ a „castellanos“ našich pramenů 12. až 13. st., jež dříve zval kmety krajskými, zváti župany; vyčetl 35 žup v Čechách od st. 11. až do polovice 13. („později jmenují se ještě Oupsko, Domažlicko, Kadaňsko, Klatovsko, Policko, Trutnovsko a n. j.“), a poukázal na soupis dekanátů českých z r. 1384 (vlastně desátku papežského z pražské diecése) tištěný v Balbínových Miscellaneích (lib. V., p. 9—37), jehož starší rukopis z polovice 14. st. podařilo se mu najíti. Srovnání sedmi dekanátů archidiakonátu Bechynského vedlo autora k myšlénce, že staré župy kryjí se s dekanáty 14. st. a že tím způsobem lze identifikovati zaniklé župy, jež dekanátům předaly svá původní jména (Havransko, Kamenecko). Zároveň však konstatuje Palacký, že v správním rozdělení země téměř každého věku něco se měnilo, že rozdělení politické se s církevním nebo berním a lenním nekrylo (ačkoli často také krylo), že zejména dohad o shodě žup s dekanáty nelze přijmouti asi bez četných výminek — vedle 56 dekanátů 14. st. možno přijmouti asi 40 žup v Čechách starodávných. Ku konci otiskuje Palacký dva seznamy českých krajů z počátku 15. století; podle prvního bylo v Čechách 13 krajů (jmenováno jich je vlastně 24); podle druhého 12.¹

Další práce Palackého o dané otázce nejsou než rozvedením těchto myšlének. V *Geschichte von Böhmen*, díle prvním (z roku 1836, str. 174) je již řeč o „*Županei- oder Castellaneiverfassung*“ (v díle druhém str. 18. jen „*Župenverfassung*“); o krajích, v něž se země dělila, se dí, že sluly slovansky župy, v čele jejich stál župan. Politické a vojenské rozdělení země („in grössere innere Provinzen“) bylo patrně jiné než církevní; toto poslední známe z podrobného popisu, jenž však není starší než z 2. pol. 13. stol. V celku lze s pomocí rozdělení v dekanáty, ale s vyloučením novotvarů přijmouti pro dobu do r. 1253 42 žup. Župy tyto se krátce vyčítají, ale nikoliv bez výslovných pochybností o správnosti dohadu a bez patrných omylů.² V českém zpracování prvního dílu

štěje se svého padělku. Palacký byl, jakož nepochybně, k župám sveden jen nebo především padělkem Bočkovým.

(1) *Pomůcky ku poznání staro-českého práva i řádu soudního* v Čas. Čes. Museum, 1835, str. 406 sq. a

442 sq. (Radhost II., 152 sq. 168 sq.; Spisy drobné, II., 95 sq. a 107 sq.)

(2) *Geschichte von Böhmen*, II., 1, 21—23. Pod č. 19 uvádí se i župa Turnovská, kde prý byla nejspíš čúda, zatím co kastelláni sídlili na Hr. Skále!

Dějiny národu českého (z r. 1848) je partie tato podstatně změněna (vzpomeňme tu, že do konce let čtyřicátých náleží Palackého úsilovné studium historické topografie české). S myšlénkou o rozdělení *dvojím*, jednak ve větší *provincie* čili *oukrají*, jednak v menší *župy*, se zde znovu setkáváme, ale tvrzení, že karolinský soupis dekanátů českých původem svým sahá jen do 2. pol. 13. st., je *vynecháno* a dotčený soupis položen za *základ* pro vyložení hranic starých provincií a žup, a to tak, že „provincie“ stotožňuje se s archidiakonátem, župa pak s dekanátem. Na str. 241—250 vyčítají se potom všechny dekanáty soupisu z 14. st. *jako starodávné župy* (kde staré prameny o župě na př. turnovské, třebeňské, žlutické atd. ničeho nevědí, poznamenává Palacký, že staré úřady upadly v zapomenutí nebo že o nich nic se neví), s tou jedinou výjimkou, že dekanáty polický a lanškrounský spojeny jsou v jedinou župu litomyšlskou. Tak dospívá Palacký k počtu 55 žup v 10 krajích (archidiakonátech) — jak si představuje poměr žup ke krajům, jejichž součástky župy tvoří, není jasno.

V přílohách k tomuto prvnímu svazku svých „Dějiny“ shrnul Palacký výsledky své rozsáhlé několikaleté práce o české topografii doby předhusitské. Seznamuje podrobně nejprve s rozdělením církevním z let 1344—1350 podle jednotlivých archidiakonátů a dekanátů (vyčítaje fary každého dekanátu). Na to následuje část nejcennější: výčet krajů českých (názevu župa zde Palacký neuzívá) podle *pramenů původních*, t. j. listin a kronik 11—13. st. a to jak jednotlivých osad v krajích tak úřednictva krajského. Takto zjištěných krajů je i s Kladskem 36.

Na kolísání Palackého, jehož nejvýznačnějším dokumentem je dvojí řešení z r. 1848, jednou vyčítající 55 žup, podruhé jen 36 a jehož stopy patrný jsou ve všech jeho projevech problému se týkajících, vidíme, jak nesnadnou jevila se otázka právě tomu, kdo, jako Palacký, mnoho času a pílě řešení jejímu věnoval. Historik ovšem musí dáti přednost výkladu druhému (v Přílohách), založenému na poměrně bezpečném základě, kdežto pro výklad první, promítající prostě dekanáty 14. st. do st. 12., nemohl Palacký sám najíti ospravedlnění jen trochu postačující. *Herm. Jireček*, jenž r. 1856 k otázce rozdělení země v době nejstarší se

vrátil,¹ držel se rovněž pramenů původních, nikoliv pak dekanátní theorie. Práce jeho podává vlastně historickou geografii a topografii země české podle jednotlivých krajů, jejichž hradům, osadám a tu a tam i hranicím je věnována zvláštní pozornost; celek má poskytnouti jakousi pomůcku k poznání osídlení event. kolonisace země české do r. 1200. Jireček celkem vyčítá 36 žup, tedy stejný počet jako Palacký, ale oba badatelé shodují se vlastně jen v určení 29 žup: Jireček nezná 7 krajů registrovaných Palackým (Želivsko či Řečicko, Kamenecko či Bělsko, Oustsko, Kadaňsko, Stříbrsko či Teplsko, Domažlicko, Klatovsko), uváděje místo nich 7 jiných: Úřetovsko, Vitorazsko, Mežsko, Chebsko, župu lemúzskou, železnickou a miletínskou. Nepočítáme-li Chebska a Vitorazska, rozmnožuje Jireček počet „žup“ o pět; jeho minus proti Palackému o 7 žup vysvětluje se některým dílem tou okolností, že Jireček obírá se dobou pouze do r. 1200. Samý pojem župy chápe konečně Jireček jinak: župa je mu „tolik co *plémě*, *čeleď*, *rod*“,² mající vlastního knížete či vojvodu či župana (= dux, regulus). Vlastní doba župní končí se již v 2. pol. 10. st., kdy na místo samostatných župních starostů vstupují úředníci knížecí.

Za takového stavu věci podnikl V. V. Tomek r. 1858—59 „nové podrobné přezkoumání“ naší otázky.³ Vyšel od zásady, že výčet žup, zakládající se pouze na zmíncech v listinách jen nahodile zachovaných, musí býti neouplný a že soupis dekanátů z 14. st. hodí se „za dobrý základ“ k výzkumání někdejších žup (s důvody seznámíme se níže). Prvé zprávy o děkanech v Čechách náleží sice teprv do doby Přemysla Otakara II., ale je možné, že zřízení dekanátů náleží již do r. 1143, kdy kardinál Guido přebýval v Čechách. Dekanátní rozdělení sahá *tedy* původem svým do doby, kdy zřízení župní trvalo v plné své síle; v každé župě byl patrně ustanoven jeden děkan. Proměny v rozdělení země mezi 14. a

(1) Památky archaeologické a místopisné, II., pokračování od str. 25 až 266 pod tituly teritoriálních skupin župních (*Župy Čech jiho-východních* a pod.).

(2) R. 1837 pomýšlel Palacký na možnost, že župa je totéž co ně-

mecká *marka*, t. j. nedědina, půda neokkupovaná, nevzdělaná. Srv. jeho *Právo staroslovanské* v Č. Č. M., 1837 a v Přílohách k I. dílu Dějin, str. 334 (3. vyd.).

(3) *O starém rozdělení Čech na župy a pozdějším na kraje*. Čas. Čes. Mus. 1858—59.

12. st. sice se staly, ale soupis dekanátů, slibuje autor, ob stojí při dané otázce před historickou kritikou lépe než některé starší prameny. Tomek odmítá zároveň hypotesu Palackého o oukrajích, shodujících se s archidiakonáty, ale „jen pro jméno a na zdař bůh“ chce přece seskupiti svůj popis starých žup podle desíti celků archidiakonátních.

Pak následuje podrobný popis hranic starých žup *na základě soupisu dekanátů z doby Arnošta z Pardubic*.¹ Methoda, již Tomek užívá, aby oprávněnost své these dovodil, je zcela nepřipustná; existenci jednotlivých žup, o nichž není nejmenší zprávy, hledí autor podepřítí všemožnými dohady,² hlavní však je, že přijímá nebo zamítá data původních pramenů, t. j. listin 11—13. stol., o rozsahu jednotlivých krajů podle toho, pokud tato data s jeho teorií se shodují čili nic; jeho východiskem, jeho normou pravdy je *předpojatý domysl* o shodě žup s dekanáty v 12. st. a tomuto domyslu musí ustoupiti sebe určitější svědectví starých dokumentů: jemu k vůli musí vzniknouti župy i tam, kde ani o jejich jménu ani hranicích a osadách není nejmenší zmínky (župa Brandýská a j.). Tak dospívá Tomek k podivnému soudu, že listiny (na př. kláštera svatojirského) jsou „zcela neužitečné“ v řešení otázky o hranicích žup, a celá jeho práce není než v podstatě odmítavá kritika původních pramenů se stanoviska předpojatého dohadu. Při tom užívá Tomek materiálu listinného ze st. 13. i 14. stejným způsobem, jako listin st. 12., zapomínaje, že vyšel od otázky, zda župy st. 12. shodují se s pozdějšími dekanáty. V celku dospěl Tomek k 51 župám, nepočítáme-li Vitorazska, k 50; rozdíl proti 56 dekanátům 14. st. vysvětluje se tím, že Tomek spojil (stejně jako Palacký) dekanát Polický a Lanškrounský v jednu župu Litomyšlskou; dekanát Německobrodský spojil s Časlavským v župu Časlavskou, Třebenický s Litoměřickem, Ústský s Bilínkem, Jablonský s Mělnickem a vynechal dekanát Broumovský, teprv v 13. st. kolonizovaný. Slovo „comes“ překládal Tomek v Pramenech dějin českých důsledně slovem „župan“; o krajích měl za to, jak již

(1) Tomek jej vydal později (r. 1873) v Učené Společnosti pod názvem: *Registra decimarum palium*. Doplnky Palackého viz v Přílohách k dílu 1. Dějin.

(2) Srv. na př., jak na str. 235 (r. 1858) dospívá k předpokladu župy řípské nebo s. 184 (1859) župy železnické, ibid. župy úpské (jde přece o 12. st.), bydžovské a kostelecké (str. 339 r. 1858).

nadpis článku jeho svědčí, že vznikly *později*, v době Přemysla Otakara II., ačkoliv byl ještě r. 1855 v prvním dílu svého Dějepisu Prahy mluvil o „župách čili krajích“.

H. Jireček nedal se Tomkovým nedržitelným výkladem přesvědčiti. V druhém díle svého „*Slovanského práva*“ z r. 1864¹ vyčetl zase 36 žup v Čechách s hlavními doklady pramennými (na rozdíl od výčtu z r. 1856—7 vynechal Chebsko, Vitorazsko a Lemúzsko; místo nich přidal Kamenecko neznámého položení, jedno Boleslavsko a Vratensko neznámé polohy). Stanovisko své krátce odůvodňuje, uvedl řadu dobrých důvodů proti teorii Tomkově. Co výkladu „župy“ se týče, setrval na názoru v prvním článku vyloženém, dodávaje, že od konce doby župní (tedy od konce 10. st.) neznamená župa pouze určité territorium, ale i obec obyvatelstva jeho (župní obec; latinsky snad civitas). Po desíti létech vystoupil proti názoru hájenému Jirečkem J. Kalousek²; opakoval Tomkovy argumenty pro hypotesu dekanátní, rozmnožuje je jedním důvodem vlastním: Kalousek srovnal krajské rozdělení Čech z doby před r. 1714 (jak je zachovala Norimberská Homannovská mapa z r. 1730—40, opravená Kalouskem podle stavu z r. 1615) s mapou dekanátů z 14. st. a shledal, že hranice krajů ve víc než třetině své délky kryjí se s hranicemi dekanátními, na malé čtvrtině celkové délky hranic jsou pak odchylky nepatrné nebo ze známých nám proměn vysvětlitelné. Obojí rozdělení musí proto míti starší původ, t. j. povstalo z žup.³

Článek ten je na dlouho posledním slovem v kontroverze od r. 1848 v popředí stojící; rok 1875 svedl spor na zcela jiné pole. Toho roku uveřejnil Alois V. Šembera v Čas. Čes. Musea svůj článek *O útoku Kunrata Znojemského na biskupa Jindřicha Zdíka*, působící sensačně svým odhalením o falsech Bočkových, výmluvnými argumenty s dostatek provázeným. S padělky Bočkovými padl

(1) Srv. str. 7 sq. a 172—176.

(2) *Nový důkaz, že v dávných Čechách dekanáty shodovaly se s župami*. Čas. Čes. Mus. 1874., str. 147 až 168.

(3) Kalousek zobrazil r. 1885 obraz rozdělení župního (s 52 župami) v 12. st. ve svých „*Třech historických mapách k dějinám českým*“. Rozdělení země v archidia-

konáty a dekanáty z doby Arnošta z Pardubic názorně *Historická mapa Čech*, poprvé vydaná r. 1876 na základě návrhu Palackého (doplněného Kalouskem) v Pojednáních Uč. Spol. a v X. dílu Památek Archaeol. Nové vydání vyšlo r. 1894 péčí Kalouskovou (*Výklad k historické mapě Čech*. Nákl. Uč. Spol.); je provázeno krátkým úvodem.

i jediný doklad pro existenci „žup“ v Čechách — a Šembera také ve výkladu dosti obšírném postavil se proti všem dosavadním názorům o župním zřízení. Čechy, tvrdil Šembera, dělily se odedávna na *kraje*, slova župa k označení kraje neb krajiny neuzíváno v národě *nikdy* (ve 14. st. užívá se ho v některých listinách k označení úřadu kmetského v kraji a sem náleží i doklad, uvedený Palackým z r. 1312); slova župan užívá se v zemích českých a sousedství od konce 12. st. a pak ve st. 13. ve smyslu předních úředníků zemských a dvorských vůbec. Se slovem župa ve smyslu krajiny není slovo to ve svazku žádném. „Všechno to“, končil Šembera (str. 69), „co od r. 1835 spisovatelé novější podle smyšlené župy Olomutické napsali o „župách“ a „ústavě župní“, jest nepodstatné, staveno jsou na mylném základě.“

Víme z dosavadního přehledu celé kontroverzy, že Šembera měl pravdu, že župy i s župní soustavou uvedl do českého dějepytu především padělek Bočkův (doklad z r. 1312 by byl sotva to mohl způsobiti), ale nechť k Šemberovi u oficiálních zástupců české historiografie, nechota přiznat se k omylu a jen z malé části důvěra v nové důvody pro „župu“ nedaly pravdě proniknouti.¹ Nejdříve *Vincenc Brandl* ve svém *Glossarium* (1878) snesl doklady o terminu župa (z 14. st.), dovozuje, že dva z nich ukazují, že župou rozumělo se territorium, nikoliv úřad a že ostatně župan, jež naše listiny znají, předpokládá župu (l. c. 392 sq.). To přimělo Šemberu r. 1878 k obšírnému zdůvodnění svého stanoviska (v Čas. Čes. Mus. v článku *O domnělém rozdělení země České a Moravské na župy*), v němž ukázal, že se Brandl mýlí ve výkladu dotčených dvou listů, že i slovo župan vyskytuje se jen výminkou v domácích listech českých z let 1219—1252, ostatek jen v listech a spisech cizího původu, že župan nepředpokládá ještě nutně župu.

(1) Šembera poznamenává v ČČM. 1878, str. 5 (pozn.), že již r. 1845 poznal z obsahu i jazyka zlomků Monseových, že jsou to padělky. Zdání své zdůvodnil podrobně *Palackému a Šafaříkovi* za jejich pobytu ve Vídni r. 1851, „ale nedošel jsem sluchu, zvláště u Palackého“. Šembera tedy r. 1858 v „*Dějínách literatury Čes.*“ zlomky Monseovy nazval veřejně podvrženými, a

r. 1861 v „*Pamětech Olomouckých*“ uvedl výčet padělků v Bočkově diplomatárii vůbec — Palacký však vše to *ignoroval*. Srv. i vyzvání Šemberovo nepřímo Palackému adresované v ČČM., 1875, str. 72, pozn. 84. — *H. Jireček* (srv. ČČM., 1878, 324) prohlásil zápis biskupa Severa z r. 1062 (se zprávou o supa Olomutici) za nevěrohodný již r. 1858 ve Vídeňském „*Světozoru*“, str. 53.

Za Brandla odpověděl H. Jireček (tamtéž, str. 321 sq: *Ještě slovo o výrazech „župa“ a „župan“*), dosti podrážděně — ukazuje zejména, že slovo župan je u Slovanů, a to i polských a pomořanských, rozšířeno více, než má za to Šembera a vykládá význam slova župa u Jihoslovanů.¹ Nepopírá, že v dokladu z r. 1312 „suppa“ znamená „úřad“ — ale frázi lze přece přeložiti „župní úřad kadaňský“, i je možno předpokládati, že slova župa užívalo se v Čechách i dříve.

To byly ovšem již slabé argumenty, jež přesvědčovaly jen stranníky. Aug. Sedláček, jenž r. 1876 v Čas. Čes. Musea uveřejnil podrobnou studii o *Rozdělení Čech na kraje za času panování rodu Lucemburského* (str. 140 a 346 sq.), založenou zejména na podrobném probrání desk dvorských, neužil nikde, ač si všímal i starších poměrů, slova župa; jemu Čechy dělí se patrně od počátku v kraje a není mu tudý jako Tomkovi třeba předpokládati, že po úpadku ústavy župní byly Čechy znovu rozděleny v kraje. Sedláček vyšel od 13 event. 24 krajů seznamu z poč. 15. st., již Palackým r. 1835 dotčeného, bera za základ města, jež označena jsou za provolací místa statků odumřelých. Takovýchto provolacích okresů zjistil v Čechách celkem 37.² V druhé polovici 14. st. bychom u tohoto rozdělení nejspíše mohli předpokládati shodu s rozdělením církevním v dekanáty, ale z práce Sedláčkovy je zřejmo, jak značné rozdíly mezi oběma organisacemi vskutku byly, ovšem zároveň, jak nejasná byla u kompetentních úřadů znalost hranic a příslušenství jednotlivých provolacích okresů a jak lišilo se i berní rozdělení od soudního.³ S domněnkou Sedláčkovou, že provolacích okresů

(1) Srv. nejnověji spojené doklady v Jirečkově *Prove* (1904); mezi doklady z Čech je i Jirečkovi župa jen „officium“.

(2) K těmto datům o krajích v 13.—14. st. třeba dodati, že Tomek v Dějepisu Prahy, I., 336, počítá za Václava II. v Čechách krajů se soudy sotva 29. V Právniku 1878, str. 49 (v článku „O soudní pravomocnosti panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a královskými městy v Čechách“) vycetl J. Čelakovský na základě 2. dílu Regest jen asi 16 krajů, v nichž uvádějí se beneficiarij pro-

vinciarum (bez Kladska a Loketska) a 7 krajů, v nichž se nepřipominají úřady. Srv. i níže zprávy o práci Sedláčkově v Ot. Slovn. Nauč. Seznam krajů berničných z doby Václava IV. vydal J. Emler v Bernaregister des Pilsner Kreises vom 1379 (Pojedn. uč. Spol., r. 1876, str. V.—VI.), příspěvek k tomu i *Tadra* ve Věstníku Akademie, r. 1899 (Zlomky drkolenské). Srv. i *Jirečkovo* Slovanské právo, III., 6 a poznámky *Riegrovy*, Zřízení krajské, I., str. 6—7.

(3) K tomu srovnej, že i jednotlivé soupisy rozdělení dekanát-

městských lze užiti za pomůcku k stanovení krajů doby lucemburské i starší, nelze ovšem souhlasiti (srv. zejména výklady *Riegrovy v Zřízení krajském I.*, str. 8—9 a *Čelakovského v Právniku*, 1878, str. 50). Mnohem důležitější je však pro kontroverzu z let sedmdesátých článok Sedláčkův *Gedanken über den Ursprung des böhmisch-mährischen Adels* (ve Věstníku učené Spol. z r. 1890, str. 229 sq.), kde autor v krátkém, ale bystrém a přesvědčivém výkladu dotkl se významu terminů „suppa“ a „suppanus“, vyskytajícího se v poměrně nemnohých listech českých st. 13—14. Pojem prvý není zcela jasný, ale jisto je, uzavírá Sedláček, že *neznamená území* (kraje, provincie) ani vlastnictví neb panství, nýbrž právo k jistým regalíím v kraji.¹ Župan znamená v Čechách v 13. st. patrně úředníka krajským neb dvorským beneficiem vůbec nadaného (beneficiarii našich listin 12.—14. st.; tak již *Brandl v Glosári*, srv. 392); v zemích sousedních má slovo to význam jiný.

Do konce let osmdesátých a počátku devadesátých náležejí dvě práce české velkých cílů, jež otázky naší dotknouti se musily. Je to jednak *B. Riegrovo Zřízení krajské v Čechách* (díl I. z r. 1888 až 1894), jež v úvodu, kde se thematu našeho letmo dotýká, celkem přiklonilo se k názoru Tomkovu (v tom hlavně, že rozeznává hrádovou [= župní] ústavu od krajské a této dává vznikati teprv v 13. st.; nejistoty názvu „žup“ je si autor dobře vědom), jednak *J. Čelakovského České dějiny právní v Ottově Slovníku Naučném* (díl VI., „Čechy“ z r. 1893). Čelakovský hlavních bodů sporu se dotýká jen nepřímo; stojí vlastně na župním stanovisku v duchu Jirečkově; co počtu „žup“ se týče, kloní se také k Jirečkovi („počet ten blížil se spíše počtu pozdějších krajů nežli počtu starých žup — t. j. žup z doby praslovanské, dohromady podle Čelakovského tvořících kmen — a dekanátů“). Župy podle Čelakovského byly částky kmenů až do 10. st.; hradské obvody (lat. provinciae) „sluly nejspíše krajem, snad i župou, arci v pozměněném smyslu slova“. O zřízení krajském praví Čelakovský později, mluvě o době střední (str. 510), že vyvinulo se ve starší době na podkladě zřízení hradského.

ního neshodují se mezi sebou; tak dekanát Kolínský je v jednotlivých rukopisech připojen dílem ke Kouřimí, dílem k Čáslavi (*Kalousek, Výklad k histor. mapě*, str. 16).

(1) Velmi vítaným dokladem byl Sedláčkovi český list z 15. st. zmíněný *J. Čelakovským v Čas. Čes. Mus.* 1888, str. 476, v němž „officium suppe“ přeloženo: úřad *komorní*.

Současně s prací Čelakovského vyšel v Ottově Slovníku Naučném (VI., 249—252) příspěvek *Sedláčkův o Rozdělení kmenovém a krajském v Čechách*. Je to spíš řada poznámek a krátkých úvah, ale vesměs velké ceny. Víme již, že Sedláček žup nezná a kraje v Čechách postihuje od starodávna: toto mínění své spojuje zde s Palackého dohadem o oukrajích, jež jeví se mu vhodným základem pro řešení hlavních záhad. Nejzajímavější jsou pádné důvody jeho proti dekanátní theorii, pozoruhodné také poznámky (zejména pro výklad „provincií“ pozdějších), že krajem nerozumí prameny vždy totéž, nýbrž jednou větší, jindy menší territorium: krajů cúdních bylo mnohem více než krajů podle berně nebo podle kmetů krajských, menší kraje soudní patřily k jednomu většímu kraji, jiné kraje ve všech směrech zachovávají celkem touž velikost a pod. Připojená tabulka pateronásobného rozličného dělení země v kraje z poč. 15. st. znázorňuje dobře směr i váhu Sedláčkových výkladů. Se statí touto souvisí pojednání Sedláčkovo v Čas. M. Mor. r. 1891 (str. 18, 118, 196 a 298 sq.) *O starodávném rozdělení Moravy na kraje*, jež sice především Moravě je věnováno, ale v hojných exkursech a zejména v úvodu rozvádí a příklady doprovází myšlenky v Slovníku Naučném vyložené. Hlavní zásada je, že kraje, jak je nacházíme v 14. a 15. století, „byly takovými již ode dávna a že se jen vnitřní jich organizace měnila“, konečně také, že menší kraj druhdy k většímu byl připojován, netratě svého jména; důležité jsou ovšem i výklady Sedláčkovy o správě krajské.

Práce Sedláčkovy bohužel nedošly u všech pozdějších badatelů pozornosti, již zasluhovaly — u Lipperta a Bachmanna není stopy znalosti jejich, a *Kalousek*, vydávaje r. 1894 svůj *Výklad k historické mapě Čech*, se o nich nezmínil. Dobře je za to znal, ač nestejně užil r. 1895 *A. N. Jasinskij* v práci své z r. 1895¹ o úpadku krajského zřízení v Čechách. Jasinskij vůbec plně ovládá literaturu otázky, a již na základě toho pochopíme, že nestojí na stanovisku Tomkově nebo Kalouskově. Theorie dekanátní nepřijímá (věnuje jí zvláštní přílohu na str. 183—190), užívaje k tomu jednak argumentů Sedláčkových, jednak odmítaje nesprávnou metodu

(1) *Padenie zemskaĝo stroja v češskom gosudarstvě* (10—13 vv.). Kijev.

Tomkovu: jak prameny původní, tak samy faktické výsledky Tomkovy viní ji z omylu, a Kalouskův článek nedokazuje toho, co dokázati chce. Jasinskij z několika dokladů 12.—13. st. uzavírá, že slovo „provincia“ má v pramenech význam nestejný a kombinací jednoho argumentu Sedláčkova s pozorováním vlastním dospívá k výsledku, že „oblastí“, tedy krajů, bylo v Čechách poměrně málo, asi 15, jež kryly se patrně s územím starých kmenů. Territoria tato rozpadala se však v menší hradní území a odtud si vysvětlíme rozličnost významu slova „provincia“: ne všude prý, kde byli na hradě krajským kastelláni, byli i sudí nebo vladaři; kastelláni bylo asi více, na některých hradech byli vladaři (villici), ne však kastelláni; některé soudní obvody byly pouze pododdělení soudů většího territoria — krátce rozdělení na villikace a cúdy a i lovčí úřady nekrylo se zcela s rozdělením na kastellánie. Soudních míst a villikací bylo méně, asi tolik, kolik bylo starých plemenných oblastí, kastellánie zakládal kníže ve větším počtu, patrně aby rozdrobil původní kmenové svazy; úřad kastellána byl určen pouze pro správu politickou. Žup v Čechách nebylo — Jasinskij to nedokazuje argumenty Šemberovými, nýbrž takto: žup nebylo, protože župani (t. j. comites) nebyli krajskými představenými; tito sluli praefekty, pak kastellány, zcela výminkou comites. Župan znamenalo dvorského a krajského úředníka vůbec . . . Co v těchto výkladech je dobrého a co zmatečného, poznáme níže.

R. 1896 obírá se otázkou *Jul. Lippert* v prvním dílu své *Socialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit* — staví-li se předem na pochybené stanovisko dekanátní theorie, sluší to tuším především přičísti neznalosti výkladů Sedláčkových.¹ Nesmíme ovšem

(1) Tato neznalost mstí se zejména na starším článku *Lippertově „Ueber den historischen Werth der Bezeichnungen „župan“ und „župa“ in der böhm. Sedlácht-schreibung“* (Mittheilungen des Vereines f. d. Gesch. d. Deutschen in Böhmen, roč. 31, 1893, str. 223 sq.) Když Lippert byl znal Sedláčkovu stať ve Věstníku, nebyl by tento článek asi vůbec napsán. Slovo „suppa“ chce tu Lippert vyložití nemožným „dominium“; o županech vyslovuje domněnku, že byli starosty zádušními („Familienvor-

stand der alten Hausgenossenschaftsfamilie;“ Kosmovi „natu maiores“, „seniores“) — Lippertovi, jak známo, je tato předpokládaná „Hausgenossenschaft“ jednou z důležitých složek jeho sociálně-historické konstrukce. Co přehlédl Lippert, toho užil obratně *A. P. ryt. Šlechta ze Všehrd* v stati své „*Ursprung und Bedeutung der historischen Bezeichnungen župa und župan*“ (tamtéž, roč. 32., str. 1—17, 140—157). Práce tato, ostatek zajímavá, není v podstatě než rozvedením myšlének Sedláčkových (a diplomatickým od-

zapomínati, že v něm dostává se k slovu blíženeč Jirečkův, dedukující svůj obraz sociálního bytu starých Čech v podstatě z všeobecných předpokladů domněnek sociologických, třebaže že vládne novými prostředky a pomůckami pracovními, jež mu poskytlo jeho porozumění pro vývoj hospodářský a kulturní vůbec. Slova župa neuzívá, ale ono tají se patrně v pojmu jeho „Gau“ — „Gau-eintheilung, welche der späteren Kreiseintheilung vorangien“ (str. 28) — ono patrně z názoru, že „Gaue“ byly menší jednotky, jež znenáhla spojovaly se ve větší celky a zejména z názoru, že ony představují teritoria předpokládaných fratrií, „bratstev“, ovšem i teritoria kmenová. Lippert nejde sice tak daleko jako Tomek, aby z dekanátů 14. st. vyráběl (až na několik výminek) župy 12. st.: chce užiti seznamu jen jako „dobrého vodítka“, a to především se zřetelem k rozdílu kolonisace země v 14. a 12. st. Myšlénka tato není sice nová; důležitosti její byli si poněkud vědomi všichni, kdož se otázkou obírali, ale Lippert právem klade na ni důraz zvláštní. Jako hluboký pomezí hvozdu byl „markou“ zemskou, tak dělily hraniční hvozdy sídla kmenů; zbytků těchto hranic nebo listinných zpráv o nich lze užiti k vyhledání původních „gauů“. Lippert probírá podrobně se stanoviska vyloženého území kmenů českých se zvláštním zřetelem k Tomkovu výčtu žup; často dospívá k výsledkům, jakož přirozeno, neurčitým nebo ani nechce pronésti určitého soudu: tak pozorujeme, že za staré župy nepokládá (na rozdíl od Tomka) Domažlicko, Kadaňsko, ale brzo musíme sklamáni konstatovati, že jeho výčet žup je vlastně zase

mítnutím části názorů Lippertových. Slovo „župa“ v 14. st. — tak dovozuje Šlechta — znamená správu úřadu komorního v kraji a dále i zboží k tomu úřadu příslušící; s tím souvisí nepochybně v Slezsku a Polsku význam její jako celní nebo výběrčí budky, sběrný komorní. Šlechta probírá dále pozorně listiny, v nichž v Čechách vyskytuje se termín župana, opakuje po Sedláčkovi, že župané jsou zeměpanští úředníci, lat. *beneficiarii* a dospívá konečně k myšlénce, která se čtenáři Sedláčkovy studie namítá sama sebou, že župa znamená v určitých případech *beneficium*, t. j. úřad neb i statek komorní lénem propůjčený.

Šlechta dotýká se v zajímavých poznámkách dědičnosti těchto lénem propůjčených úřadů v Čechách; zcela zbytečně však při tom navazuje na lichou hypotézu Lippertovu o náčelnících rodových, rozváděje ji ještě v dodatku, jenž jedná především o filologickém významu slova (tu se stýká zase s domněnkami Jirečkovými o župě jako kmenové obci). Výklad župy jako názvu teritoria ovšem odmítá. — Poněvadž mi tu nejde naprosto o otázku županů v celé šíři její, nezmiňuji se o výkladech *Peiskrových* ani o nejnovějších teoriích *Stiebrových* (*Das österr. Landrecht* z r. 1905).

výčet dekanátů ze 14. st., že Lippert někde dekanátům odpovídající župy předpokládá již pro dobu předhistorickou (na př. Řípsko, Meziříčsko, Brandýs n. L.). Celkový výsledek jeho pevným číslem je nesnadno udati, vyčítá asi 48 území, z nichž 9 za staré kraje nepokládá, v jednom případě nechává otázku stáří nerozhodnutu. Celkem tedy dospívá asi k 38—39 „gauům“ (bez Vitorazska a ovšem i Chebska, ale s Kladskem; se Záhvozdím byl by počet 39—40).

Po Lippertovi přišel *J. Vacek*, jenž krátce, ale způsobem pozoruhodným vyložil své mínění o sporné otázce.¹ Vacek nezná žup; pro slovo „provincia“ volí, jako kdysi Maciejowski a jednou Sedláček, po mém soudu vhodný termin „země“. Hlavní pomůckou k výčtu „zemí“ v Čechách 12. st. jsou Vackovi listiny vyšehradské (z r. 1130 a 1268), kde vyčítá se celkem 23 krajů; na to v pochybném výkladu autor stanoví rozdíl mezi kraji berními, event. soudními na jedné a (lze říci) vojenskými na druhé straně (za tyto pokládá kraje, jimž stál v čele comes, „župan“), konstatuje, že těchto krajů bylo méně než oněch, že tedy soudní kraje nezdědky byly jen pododdělením hlavního (vojenského) kraje. Tak asi dospívá ke své formulí, že r. 1130 byly Čechy rozděleny na 15 krajů (zemí) a 8 podkrají. S tím spojeny jsou domněnky o počtu krajů v 10. st.: zde Vacek vrací se k theorii archidiakennátní a domnívaje se, že již za biskupa Dětmara rozděleny byly Čechy v 9 archidiakonátů, předpokládá v Čechách 10. st. 9 krajů.

Poslední v řadě je *A. Bachmann*. Je známo, že jeho *Geschichte Böhmens*, zejména pokud jde o t. zv. vnitřní dějiny české, je práce nedostatečná, takže předem s jistou skepsí očekáváme její mínění, ale pročteme-li konečně těch nemnoho řádek Bachmannových Dějin, jež této otázce jsou věnovány (I., 153), neubráníme se podivu, jak povrchně autor tak důležitou stránku státoprávního vývoje českého odbyl. Bachmann tvrdí, že v době Boleslava I. byly Čechy rozděleny v 55 „Landesgebiete“, jež prý odpovídaly 55 kmenovým územím (civitates) seznamu t. zv. bavorského geografa.² Tato původní kmenová území zve Bachmann župami,

(1) *Vývoj society a práva slovanského v Čechách*, Alétheia, I. (1895), 311 sq., 356 sq. a nezměněno v otisku z r. 1905-6 pod titulem *Sociální dějiny české doby starší*, str. 94 sq.

(2) Zde souvislost hledá i *Jasin-*

skij, jenž drží se však jen 15 civitates, v seznamu tom přičtených národu „Beheimare“. Bachmann přibírá i „Fraganeo“ s 40 knížectvími (seznam viz v Šafaříkových Starožitnostech II., str. 711).

knížata jejich župany; autor ví sic, že termíny ty nejsou jisté, ale užívá jich, kombinuje v nejasných výkladech (str. 150) dohady Jirečkovy, Tomkovy a Lippertovy o organisaci starých kmenů v nejasnou synthesu. Provincií rozumí patrně (str. 153) „příležitostné“ spojení žup v jeden větší celek správní; organisaci hradských úřadů, jak ji známe teprv z 12. a vlastně z konce 12. st., promítá již do doby Boleslava I. Jinak o krajském zřízení nebudeme u něho slova ani v prvním ani v druhém díle; na str. 583 čteme nejasný výklad o rozvratu staré správy (patrně „župního“ zřízení) a o domnělé nové organisaci krajských soudů skrze Přemysla Otakara II. Bachmann (a před ním také Vacek) klade důraz na francké vzory českých „žup“.

II.

(Byly-li v Čechách župy? — Theorie dekanátní. — Revise krajů vyčtených Palackým a Jirečkem. — Seznam krajů a spolehlivost listinných svědectví. — Počet krajů v 12. st. — Theorie archidiakonátní. — Otázka podkrají. — Kraje v 10. st. — Kdy vzniklo krajské zřízení?)

Pohled na tuto bohatou řadu prací (tuším, že žádná otázka z vnitřních dějin českých neslákala k sobě tolik badatelů) a na rozmanitost a rozdílnost mínění jejich, trvající do dneška, ospravedlňuje s dostatek pokus kritické revise celé otázky, pokus rozhodnouti mezi stranami nebo aspoň stanoviti, ve kterých směrech dospěla kontroverza k resultátům bezpečným a ve kterých k pravděpodobným, co zůstává na váhách a kterou cestou může se bráti bádání další. Literárně-historický obraz velké kontroverzy, jež jsem pokusil se načrtnouti, slibuje zároveň, že právě ve hlavních bodech sporu bude lze rozhodovati se určitě, či spíše, že rozhodnutí již padlo a že to byla především nedokonalá znalost literatury, která (vedle tuhého života starých omylů) některé z posledních účastníků sporu svedla na falešnou cestu. To, jak se mi zdá, platí zejména o otázce župní a o otázce, zda „župy“ shodovaly se s dekanáty; než, jak patrně, předem u těchto dvou otázek, o něž po výtce točil se spor, třeba se zastaviti.

Byly-li rozděleny Čechy na župy?

Odpoověď může býti jenom záporná, a to beze vší výhrady. Jediný přímý doklad o župě jako teritoriu správním („in suppa Olomutici“ listu Šebířova) je padělek Bočkův; „suppa“, jak se s ní setkáváme v nemnohých ostatek listinách z konce 13. a 14. st., znamená někdy *úřad* finanční v kraji nebo důchod jeho a statkové příslušenství jeho (Sedláček), jindy úřad vůbec, jenž s důchody svými byl propůjčen v užívání, snad ve vší formě podle lenního práva (latinsky *beneficium*; „nomine suppe“ je patrně totéž, co „nomine beneficii“) — v tom právě je hlavní znak vývoje, že úřady zeměpanské stávají se beneficii, „župami“, že veřejnoprávní povaha jejich ustupuje do pozadí, že nejsou již tak prostředkem veřejné správy, jako objektem důchodů soukromníků. Připustili-li bychom, že „beneficium Pragense“ na př. mohlo zváno býti „župou Pražskou“, je přece zjevno i pak, že župou se tu nemíní teritorium, okres či kraj, nýbrž v užívání daný úřad kraje pražského. V duchu toho, co vyloženo, můžeme se snad odvážití paradoxa, že nikoliv z župního zřízení vyvinulo se krajské, ale naopak: krajské stalo se župním. V Čechách jen ve vyloženém směru, jak se zdá nepochybně, souvisí slovo *župan* se slovem *župa*; znamená pravidlem tolik co „beneficiarius“, úředník královský vůbec, užívající s úřadem spojeného beneficia (někdy snad ve vší formě lénem uděleného). Slovo *župan* vyskytá se poprvé ve dvou Fridrichových listinách roku 1187, ale seznam svědků první listiny, o niž jde, zdá se býti redigován teprv někdy před r. 1251,¹ a druhá listina, s první přímo (i jmény svědků) mnohonásob souvisící, je rovněž psána později.² Termin ten vyskytuje se potom poprvé ve dvou listech papežských o Čechách a do Čech z r. 1203 a potom poměrně v řídkých případech během 13. st. ve smyslu vyloženém; užívá-li se ho za Přemysla Otakara I. spíše k označení přední šlechty nebo šlechty vůbec, převládá po-

(1) To vysvítá s jistou pravděpodobností z Friedrichových poznámek v jeho *Diplomatarii* (č. 317; je to Erbenovo č. 392). Listina se zachovala nikoliv v originále, nýbrž jen v potvrzení papežském z r. 1197 a krále Václava I. z r. 1251; v listu z r. 1197 řada svědků, vystupujících

v potvrzení z r. 1251, chybí, mezi nimi i „supani“. Srv. i *Emler*, *Die Kanzlei d. böhm. Könige etc.*, str. 6. V Slezsku však vystupují poprvé županí také ku konci 12. st.

(2) To ozejmí rovněž z Friedrichova *Diplomatáře*.

zději význam jeho jako beneficiariů nižšího řádu. *České texty ho neznají*, jako neznají slova župa; Dalimil mluví jen o *krajích* v Čechách (často kraj ve smyslu „země“); v latinské annalistice české slovo vyskytuje se jen jednou ku konci 13. st. (v této souvislosti: *praesentibus comitibus, purcraviis, supanis et aliis extraneis*); že však vniklo i do lidu, toho důkazem jsou dvě vsi Županovice v Čechách.¹ Předpoklad, že by župany sluli česky krajští „comites“, praefecti, castellani, není nijak oprávněn; v českých textech (st. 14. ovšem počínajíc) je slovo župan *neznámo*; lat. comes překládá se slovem *hrabě*, a že tento tvar velmi záhy vnikl do jazyka národního, dokazuje tuším osobní jméno Hrabíše, připomínané Kosmou již poč. st. 12. Slovo župan mělo ostatek jistě *širší*, všeobecnější význam a proto také nelze u nás odvozovati župy ve smyslu území od županů; v Uhrách, kde v čele krajů vskutku stáli išpanové, zvaní latinsky comites, nesluly přece kraje župami, nýbrž komitáty neb stolicemi. Bylo-li slovo domácí v Čechách ode dávna, či zaneseno-li bylo teprv v 13. st. z ciziny, je nesnadno rozhodnouti. Nápadno je přece, že v pramenech našich do 13. st. nikde se nevyskytuje,² což by sotva bylo možno, kdyby mělo býti označením osob ústavně a sociálně tak vynikajících; v latinských pramenech chorvatských vyskytuje se název ten přece velmi často,³ kdy u Čechů neb Poláků není po něm stopy. Uvážíme-li konečně, že slovo vyskytuje se v 12.—13. st. i u Srbů polabských a u Slovinců, ale ve významu zcela odlišném, musíme dojítí přesvědčení, že odvození existence žup ve smyslu teritoriálních obvodů pouze z existence županů je dohadem nedržitelným.

Kterak sluly tedy starým Čechům správní obvody, jež v latinských pramenech známy jsou jmény „provincia“, „civitas“, „comitatus“? Nepochybně zrovna tak, jako v době Dalimilově a po celá staletí potom, t. j. *kraje*, a v terminu tom tají se zároveň starší nebo vedlejší význam jeho jako „země“. Nezbyvá krátce než opakovati po Šemberovi a Sedláčkovi, že kraje trvají v Čechách od počátku státní organizace země české až do 19. st.

(1) Jsou ovšem i vsi Fojtovice, Komořany, Komorno, Rytířov a pod.

(2) V staroslovanských legendách Konstantinově (a snad i Václavově) slují, jak právem souditi smíme, ti,

již v lat. pramenech jmenují se „duces, reguli“ (u Chorvatů „supani“) *knězi*.

(3) Srv. zejm. studii *Račkého* v Radu jihoslov. akademie, sv. 91 (1888), str. 137 sq.

Skeptiku mohlo by se ovšem zdáti, že v celé té kontroverze běží pouze o slovo, že samospasitelný termin „kraj“, jak to nazval Jireček, má vstoupiti na místo již zakořeněného názvu „župa“. Vskutku však jde o podstatné věcné rozdíly a konec konců o dva názory na celkový ráz našeho vývoje národního v době nejstarší. Zastancové župy velkou převahou představují si pod „župou“ okresy *menší*, jichž několik podle staršího názoru Palackého tvořilo dohromady „oukrají“; názor tento souvisí u některých badatelů patrně s hypotesami o staroslovanských župách, jakožto skupinách *rodových*, v něž rozpadal se kmen. Proto tuším zdálo se Tomkovi zhola nemožným předpokládati pouze 30—36 „žup“ v Čechách, proto s takovým důrazem vinil staré listiny z neúplnosti. Theorie župní vedla však k jiné, povážlivější chybě: ona nutila rozeznávat v ústavním vývoji českém *dobu župní* a *dobu krajskou* — podle Tomka i Jirečka krajské zřízení vzniklo teprve ve 13. event. 14. st. — z nichž v první shledáváno něco specificky slovanského, v druhé pak opatření z nouze, jež nastala porušením ano zvrácením župního zřízení právními elementy německého západu. Vskutku ve státním rozčlenění země nutno mluvit o zřízení neb ústavě krajské před r. 1200 jako po něm; století 13. znamená jen pronikavou *proměnu* dosavadních řádů krajských. Konečně (a tu jsme u myšlenky, již jsem se dotekl v úvodu) učení o župě vyplynulo ze snahy, chápati a vylíčiti řády veřejné českého pravěku zcela na způsob toho obrazu, jež si romantismus let dvacátých a třicátých 19. st. nakvap nakreslil o podstatě praslovanské ústavy vůbec; jihoslovanské živly právní, jež pečeť starobylosti nesly na sobě, byly nekriticky recipovány i pro starou dobu Slovanů severních, v tom především župa a záduha. Bylo by extrémem neméně ukvapeným tvrditi a priori, že hlavní instituce veřejného práva české doby knížecí ukazují na vzory západní, francké; ale nepochybně správnější bude ohlédnouti se při otázce starého zřízení krajského v Čechách do nejbližšího sousedství, do Bavor, Sas, Polska a Uher: a studium toto poskytne více než s dostatek materiálu pro poznání, že správní rozdělení státu českého jako uherského a polského tkví na zásadách a formách zřízení franckého. Ale o tuto otázku nám zde již nejde.

V otázce, kolik bylo krajů v Čechách, jak jsme poznali, dosavadní bádání k výsledku jednotnému nebo aspoň přibližně shodnému nevedlo: bylo by lze celou řadou čísel od 15 až do 55 znázorniti znamenité rozdíly jednotlivých řešení. Jedné chyby, jak za to mám, velmi nebezpečných důsledků, dopouštěla se při tom většina badatelů, nečiníc pečlivý rozdíl mezi dobou asi do r. 1230—1250 (jíž my se obíráme) a dobou od r. 1250. Století třinácté svým vpádem měst do země, svými rozsáhlými excecemi z krajské správy, svým scizováním krajských beneficí má na nové utváření administrativních poměrů vliv velmi hluboký; jinak řečeno, dokladů z 2. pol. 13. a ze 14. st. nelze užiti za spolehlivý základ pro líčení poměrů před r. 1250. V celku můžeme rozdělit badatele ve dvě skupiny: jednu, jež vychází od původních pramenů, druhou pak, jež počet i hranice starých krajů měří počtem a rozsahem dekanátů ze 14. stol. Kritický historik nemůže ani na chvíli býti na rozpacích, kterou z obou method jest mu voliti; přes to nebude se škodou, podrobiti znovu analysi *theorii dekanátní*, kterou zastávalo několik badatelů velké autority.

Víme, že Tomek tvrdil, že rozdělení Čech v dekanáty náleží původem svým do 12. st., Palacký měl za možné, že do 1. polovice 13. st. Tomek byl ochoten v určitých případech, kdy šlo o dekanát, kolonisovaný bezpečně teprv během 13. st., připustiti výminky. Pohlédneme-li však pozorněji na výčet dekanátů z doby Arnošta z Pardubic, od něhož oba historikové vyšli, musíme nabýti pevného přesvědčení, že právě základ celé té organizace dekanátní může pocházeti nanejvýš z konce 13., pravděpodobně z 1. polovice 14. st. Stačí upozorniti jen na to, že rozdělení dekanátní ve velkém rozsahu opírá se o střediska *městská*, o města, jež vznikla teprv v druhé polovici 13. st.¹ Uvedu jen několik příkladů: dekanát turnovský je v 1. pol. 13. st. nemožný, protože města Turnova ba ani vsi Turnova s kostelem farním tou dobou býti nemohlo, totéž platí o dekanátu Klatovském, Jičínském, Bydžovském a j., ve velké většině případů jsou jména dekanátů vůbec odvozena od měst, málokdy od krajských hradů — a měst Chrudimi, Vys. Mýta, Poličky, Hradce Králové, Plzně, Mělníka, Čáslavi, Brodu Německého,

(1) Na to ukázal již, ale s nedostatečným důrazem H. Jireček (Slovenské právo, II., 176).

Kolína, Kouřimi atd. atd. ovšem v 12. st. nebylo. Dále: celé dekanáty, ale i řada farních osad v jiných dekanátech osazeny byly (z velké části obyvatelstvem německým) teprv průběhem 13. st. — krátce dekanátní rozdělení z doby Arnošta z Pardubic předpokládá již ukončení onoho rozsáhlého procesu kolonisačního, jenž mění tak radikálně obraz osídlení země české v 13. a v 1. polovici 14. st., předpokládá vytvoření obcí městských s jejich novými farními kostely nebo jinak řečeno, je plodem doby od st. 12. *naprosto* rozdílné. Je opravdu podivno, že tato skutečnost ušla V. V. Tomkovi; co částečnému poznání jejímu koncedoval Tomek, naprosto nestačí. Připojme k tomu důvody Sedláčkovy: některé dekanáty mají pojmenování od míst, která v politickém ohledu nikdy nevynikala (t. j. nebyla nebo nemohla býti centry „žup“), jako Říčanský, Chlumínský, Brandýsský, Žlutický, Třeбенický a j.; u některých vzato pojmenování od klášterů nebo míst jim patřících, u jiných od hospodářství biskupských (dekanát Řečický, Štěpanovský, Rokycanský a Horšovský), dekanát Benešovský obdržel jméno své po biskupovu hradu¹, zřízeném nepochybně teprv ku konci 13. st. — to znamená, že dekanátní organisace nějakou zásadní souvislost s rozdělením v hradní území krajská v řadě případů spíše vylučuje než připomíná. Sedláček konečně ukazuje na faktické divergence mezi rozdělením krajským a dekanátním (podobně jako Jasinskij). Že je rozdělení dekanátní s krajským rozdělením 12. st. nesrovnatelné, prokázal ostatek nejlépe sám Tomek, když vyčítal svědectví listin v pracné své studii — vyčítal-li tato svědectví pramenů původních, aby je zavrhl jako zmatečná, můžeme my vším právem užiti jich jako dokladů Tomkova zásadního omylu.

Co se uvádělo ve prospěch dekanátní theorie, není nesnadno vyvrátiti, event. přivésti na pravou míru. Tomek pro tvrzení své, že dekanáty původem svým sahají do 12. st., neuvedl nic mimo pouhou domněnku o kardinálu Guidonovi r. 1147; Palacký domníval se, že dekanáty sahají svým původem (zdaž i rozdělení dekanátní?) do 1. polovice 13. st., protože v té době naposled vyskytuje se název „župy“ Havraňské, r. 1227 prý již Poděbradskou zvané, kteréžto jméno nese i jeden dekanát, dále proto, že jiný dekanát, Kame-

(1) Spíše snad po městu Benešovu.

necký, jeví se názvem svým dědicem „župy“ Kamenecké, připomínané r. 1130, která prý již r. 1264 sluje Bezdězskou. Přes patrné omyly této dedukce (nebylo nikdy žádného kraje Bezdězského, nýbrž jen správní obvod královského hradu Bezdězského, podobně nebylo kraje Poděbradského, jež konstruoval Palacký z pouhé zmínky: Hroznata comes de Podebrad), přes to, že o úplné identitě Havraňska listin z r. 1228 a 1233 (jež ostatek svým seznamem krajů náležejí době daleko starší) s pozdějším dekanátem Havraňským sotva může býti řeči,¹ možno beze všeho připustiti, že ve jménu dekanátu ozývá se jméno starého kraje. Že jmén krajů užito bylo pro název dekanátů, to patrně i na př. u Boženska, Doudlebska, Vltavska, Pracheňska a j., ale z dvou dokladů Palackého neplyne ještě, že dekanáty Havraňský či Kamenecký byly zřízeny v 1. polovici 13. st. (jméno třeba zaniklého kraje udržovalo se jistě dlouho; ostatek tvrzení, že na místo Havraňska nastoupilo ještě v 13. st. Poděbradsko, na místo Kamenecka Bezdězsko, je omylem), tím méně pak, že celá organizace dekanátů náleží do 1. pol. 13. st.² Děkanové v Čechách jsou nám poprvé dosvědčeni kolem r. 1270; co víme dosud o povaze dekanátního rozdělení, ukazuje spolehlivě, že ono náleží době po r. 1270, nikoliv době starší.

Jiným důvodem zastanců theorie dekanátní bylo, že 29 jmén dekanátů kryje se s jmény starých „žup“. V tvrzení samém je však veliký omyl; většinou nejde o jména starých krajů, nýbrž o jména *měst* u krajských hradů vzniklých; dekanát Hradecký sluje po městu Hradci, nikoliv po krajském hradu nebo kraji Hradeckém, jen menšinou, asi v desíti případech zachovaly dekanáty jména starých krajů a poměr tento nám celkem asi dobře ukazuje také poměr pravděpodobné souvislosti obou organizací. Neboť že částečně obojí rozdělení spolu souviseti musilo, je na jevě (jak centry svými, tak i někde hranicemi) — místa jako Hradec, Plzeň, Litoměřice a p.,

(1) Srv. Tomek v Čas. Čes. Mus.“ 1858, str. 328, 329. Jen tři vsi, jež podle svatojirské listiny z r. 1228 byly v kraji Havraňském, tvoří část dekanátu Havraňského, dvě jsou (podle výkladu Tomkova, s nímž se všude nesrovnávám) v dek. Mladoboleslavském, 2—3 v Kolínském, po 1 v dek. Jičínském a Hradeckém.

— Jasinskij ukazuje dobře, že je jen čirým dohadem, že Kamenecko souvisí s Bezdězskem a Havraňsko s Poděbradskem.

(2) V Dějinách I, 2, Příloha, str. 410 (3. vyd.) položil Palacký již vznik dekanátů do „druhé polovice 12. st. nebo 1. polovice 13. st.“

ať již jako krajské hrady ať jako města, musila vždy býti centry správních teritorií politických i církevních. Krátce — pokud je souvislost opravdu v jménech a centrech, je to souvislost *zcela přirozená*, která však stejně nedovoluje stotožňovati (až na malé výminky) rozdělení dekanátní s rozdělením krajským, jako by si sotva kdo dovolil dokazovati, že rozdělení v okresní hejtmanství z 2. pol. 19. st. tkví na starém rozdělení dekanátním, ačkoli bychom zde ve velkém počtu případů mohli konstatovati stejná jména a leckde i stejné hranice. Neboť v rozdělení země za všech dob a za všech oborů správy ustalují se jisté hranice, jichž všude šetřiti dlužno, předem takové, jež uspůsobila příroda — toho po mém soudu nedbal dosti Kalousek ve svém článku, jímž vystoupil ve prospěch theorie Tomkovy. Předpokládáme-li, že dekanáty zřízeny byly u nás (v tom rozdělení, jak je známe) teprv v 1. pol. 14. st., neshostíme se myšlénky, že při tom šetřeno bylo poněkud krajského rozdělení tehdy trvajících; rozdělení krajské v 17. st. souviselo pak jistě v mnohém s hranicemi 14. st. Jinými slovy: kryjí-li se Kalouskovi poněkud hranice dekanátů s kraji 17. st., není to důkazem, že hranice dekanátů shodují se s hranicemi „žup“ 12. st.

Hlavní je, že Tomek sám v pojednání svém nesrovnatelnost hranic dekanátních s teritorii krajskými *dokázal*, ač ovšem, po soudu svém, dokázal jen naprostou nespolehlivost původních pramenů. Poměrně nevelký je počet případů, kde Tomek nemusil staré listiny naše viniti z nevědomosti či klamu, t. j. kde pozdější rozdělení dekanátní vskutku kryje se se starým rozdělením na kraje. Shoda taková, jak již vyloženo, je přirozená, ale je jí tak málo a rozdíly naproti ní jsou tak hluboké, že musíme zcela rozhodně zavrhnouti myšlénku užiti dekanátů za základ k vyhledání starých krajů. *Podporou* k tomuto úkolu (jak slibuje na př. to, co bylo pověděno o Havraňsku a Kamenecku a některé shody, dovozené Tomkem), rozdělení dekanátní může ovšem býti,¹ ale ničím více — historik si uvědomí předem, že dekanátní rozdělení pochází z doby,

(1) Jak se obě organizace někdy kryjí a zároveň liší, vidno dobře z příkladu vyloženého Tomkem (Č. Č. M., 1858, str. 175): na místo tří krajů 10.—12. st., totiž Litomě-

řicka, Bilínska a Děčínska vstoupilo v 14. st. *pět* dekanátů. Při tom můžeme předpokládati, že vnější hranice této skupiny celkem zůstala nezměněnou.

kdy energická kolonisace země počet osad i obyvatelstva v Čechách proti 12. st. skoro zdvojnásobila, uvědomí si, že pochází z doby i z prostředí poměrně pokročilého v oboru správy, a bude spíše veden k tomu, aby předpokládal u rozdělení státního v Čechách v st. 11.—12. jak mnohem menší počet jednotek teritoriálních, tak méně určitosti a schematičnosti.

* * *

Odmítnutím theorie dekanátní redukuje se nám počet správních území, o nichž vědí naše prameny pro dobu až do r. 1250, podle počítání Palackého a Jirečkova, pouze asi na 36 krajů. My nesmíme však zastaviti se u tohoto čísla, nýbrž pokusiti se o *revisi krajského seznamu* obou jmenovaných badatelů. Není třeba ovšem obírat se doklady o krajích řadou svědectví, často mnohonásobných, doložených, ale v práci Palackého i Jirečkově setkáme se s kraji, jejichž existence nevyklučuje pochybností. Proberme tyto pochybné kusy.

Pod č. 14 Palacký jmenuje jako zvláštní kraj *Želivsko či Řečicko*. Kraj ten doložen je jediným dokladem, zmínkou listiny klášteřa kladrubskeho z r. 1239 o „circuitus nomine Bezededich, qui situs est in provincia Seleuensis“.¹ Jméno odvozuje Palacký od klášteřa Želivského a stotožňuje pak Želivský kraj s pozdějším dekanátem Řečickým. O tomto území jako zvláštní župě Řečické cituje později Tomek (ČČM., 1858, 331) zmínku biskupa pražského Řehoře z r. 1300 o statcích biskupských „in ipsa provincia Rzecziczensi“. Co této provincie Řečické se týče, pověděl již Jasinskij, že tu jde pouze o správní obvod statků biskupských, jež známe dobře z urbáře z poč. 15. st., nikoliv pak o kraj politický. Podobně třeba domnělý kraj Želivský odmítnouti — žádný kraj nemohl slouiti po klášteřu, ostatek v listině z r. 1239 jmenovaný újezd Bezdědický (snad totéž co Bezdědovice v kladrubske listině datované k r. 1186; Erben č. 389) v okolí Želiva naléztí nelze. Ojedinělý název provincie „Seleuensis“ pokládám za korruptelu.

(1) Erben, č. 978. Tuto listinu měl Erben za padělek, ale prof. Friedrich ukázal v Čes. Čas. Hist.

VI, str. 236 (Český diplomatář a jeho program), že o pravosti její nemožno pochybovati.

Pod č. 19 uvádí Palacký *Litomyšlsko, Policko*. Jediný doklad je v listině opatovické z r. 1228 (Erben č. 725), jež však jak Erben tak Palacký sám prohlašují za přepsání místo provincia Lutomericensis. Není tedy důvodu považovati Litomyšlsko za zvláštní kraj; zprávy Kosmovy o „castrum“ a „oppidum“ Litomyšli k tomu, jako v podobných případech jiných, naprosto neopravňují — ne *každý* hrad byl přece hradem krajským. Je známo ostatek, že Policko i Litomyšlsko leželo v rozsáhlém hvozdu pomezním, do 13. st. jistě jen nepatrně osídleném, což uznává sám Tomek (1858, 338). Listina z r. 1226, které se Tomek dále dovolává, nepraví nic o nějakém kraji litomyšlském a je pouhým domyslem, vykládati jednoho ze svědků jejich, jenž uveden je pouze slovy „Johannes castellanus“, jako kastellána snad litomyšlského. Districtus Policensis listin z r. 1304 je již městský obvod města Police a nemá se starými kraji pranic co činiti. O Hrutovsku si promluvíme níže.

Pod č. 29 najdeme u Palackého *Oustsko*. Palacký praví sám, že o bytu „župy“ oustské nemáme svědectví; existenci její předpokládá ze zmínek kronikářských o hradu Chlumci a z dat listin o mýtě oustském (Erben, č. 78 a 124) a o purkrabích na Král. Kamení (dnes v Sasku) z 1. pol. 13. st. Tuto motivaci nutno zavrhnouti rovněž: zprávy o hraničných tvrzích a o mýtních stanicích nemožno vykládati na krajské hrady; nikomu dosud nepřišlo na mysl předpokládati zvláštní kraj Kralupský (kde bylo důležité mýto) nebo Přimdský; purkrabí hraničných královských hradů 12.—13. st. nemají rovněž nic se starým krajským rozdělením společného. V Oustsku vidí ostatek pouhou část Bilínska (tedy nikoliv samostatnou „župu“) sám Tomek.

Za zvláštní starý kraj pokládá Palacký i *Kadaňsko* (č. 31). I zde třeba opakovati, že o kraji kadaňském až do 2. polovice 13. st. není nejmenší stopy. „Burgus novus, nomine Cačan“ jmenuje se poprvé r. 1186, kdy darován byl od knížete Fridricha Johannitům; před tím není o něm zmínky, a není pochybnosti, jak již ukázal Šembera a jak zdá se plynouti i z Kosmova výkladu o „regiones“ Lučanů (Palacký shoduje se s Tomkem, že Kosmův potok Uska je dnešní Assich), že okolí pozdější Kadaň slušelo ke kraji Žateckému. Sídlem krajských úřadů stala se Kadaň teprv v 2. pol. 13. st., kdy přesídlili sem úředníci kraje žateckého.

Také o *Stříbrsku nebo Teplsku* (u Palackého č. 33) nemáme práva domnívati se, že krajina tato bývala zvláštním správním krajem starých Čech; nejen že nezachovala se žádná zpráva, jež by tomu nasvědčovala, ale i fakt, že krajiny tyto z velké části pokryty byly pomezním hvozdem, jež kolonisovaly teprv kláštery Kladrubský a Teplský v 12. st., brání nám tu mlčení listin a kronik opravovati dohady o stříbrském kraji. Stříbro samo jako Teplá založeny byly teprv ku konci 12. st., hrady Tachov a Přimda nikdy krajskými hrady nebyly. Je pravda, že do těchto končin lze klásti pravděpodobně kmenové území z 2. pol. 10. st., jmenované v zakládací listině pražského biskupství „Zeyza“ a že kanovník Vyšehradský zmiňuje se o „fines Mescio“, v nichž založil Soběslav I. hrad Tachov. Ale fakt, že o úřadech krajských z těch končin neslyšíme nikdy, opravňuje k domněnce, že *Mezsko* je jen topické jméno pro částku kraje nejspíš Plzeňského, teprv v 13. st. hustěji osídlenou.

Následující kraj Palackého, *Domažlicko či Horšovsko* (č. 34) vylučují rovněž z počtu starých krajů. Nikde není o kraji Domažlickém do pol. 13. st. zmínky, nýbrž pouze o mýtu (clu) Domažlickém, event. o pomezním hradu Domažlicích. Popis hranic biskupství Pražského z doby sv. Vojtěcha (v listině z r. 1186) nemůžeme jednak ve všech směrech pokládati za směrodatný pro výčet pozdějších krajů, jednak je velmi pravděpodobno, že jeho „Tugocz, quae tendit ad medium fluminis Chub“, vztahuje se na jméno pomezního *hvozdu*, nikoliv pak na jméno kmene neb krajiny. Že domnělý kraj domažlický byl pokryt až na úzký pruh osídlení lesem, vyložil dobře Lippert. Doklady o úřadech v Domažlicích jsou teprv z 2. pol. 13. st. (srv. je u Tomka v Čas. Čes. Mus. 1859, str. 168) — v svatojirské listině z r. 1228 položeny jsou pak Domažlice výslovně do kraje Plzeňského.

Zrovna tak je předpoklad, že trval před polovicí 13. st. zvláštní kraj *Klatovský* (u Palackého č. 35), omylem. Město Klatovy samo vzniklo až v polovici 13. st.; o kraji Klatovském není před tím nejmenší stopy. O „judicium provinciale“ v Klatovech mluví se teprv r. 1298 (a není jasno, nemíní-li se tím pouze městský soud).

Přecházejíce k seznamu *Jirečkovu* (při čemž držeti se budeme výčtu korigovaného v Slovanském Právu) odmítneme nejprve kraj *Železnický* (na Jičínsku). Není o něm pražádného svědectví a

i nic jinak o existenci jeho nesvědčí. Jireček jej však předpokládá na základě listiny z r. 1180—1182 (Friedrich, č. 296), kterou „Ces comes de Zeleznice“ dává některá zboží klášteru Plasskému. Kdyby pouhý titul „comes“ ve spojení s jménem místním měl býti dostatečnou oporou pro předpoklad kraje, musili bychom věřiti i v kraj Milevský, protože naše listiny znají kmeta Jurika z Milevska (Erben, č. 376) a v kraj Žinkovský (comes de Scicencov, Erben, č. 705) nebo Poděbradský (Erben, č. 717). Ostatek obsah listiny, především poloha obdarovaného kláštera i vsí darovaných i koupených, snad i jméno Čěč činí pravdě podobným, že záhadnou onu Železnici musíme hledati na českém jihu.¹

Z krajů českých vyloučíme dále domnělý kraj *Miletínský*, jehož existence tkví na několikanásobném odvážném dohadu. V životě biskupa Oty Bamberského, jenž skrze Čechy ubíral se r. 1124 k Pomořanům a vraceje se zase přes Čechy pobyl u smrtelného lože knížete Vladislava, praví se, že biskup, ubíraje se do Polska z Prahy „per Satischam in Albe fluminis ripa sitam ecclesiam, ad castrum ducis Boemici, quod Mileciam dicunt (pervenit), ubi a duce ipso magnifice susceptus est“ (MG. SS. XII., 779). Satischam vykládá Köpke na Sadskou a Mileciam na Miletín. I kdyby dohad ten byl správný, nebylo by o *kraji* miletínském jím dokázáno pranic, ale dohad je velmi pochybný, protože o žádném hradu knížecím v Miletíně ani v 12. st. ani později není řeči. Ale i kdyby tu argument z mlčení nestačil, předpokládaný kraj Miletínský, jenž, jak se zdá, má poskytnouti půdu pro Ratibora od gor Krkonoší a snad i pro černé lesy Miletínské, nemohli bychom na základě pouhé zmínky o hradu Miletíně přijmouti.

Zajímavý omyl starších badatelů našich zavinila chybná čtení listin u t. zv. kraje *Uřetovského*. Boček a Erben otiskli po Dobnerovi listinu Alžběty, choti Friedrichovy, z r. asi 1186, již darují se některé statky Johannitům, v tom i „Ledci in provincia, quae vocatur *Netribiz*“. Stvrzovací listina krále Přemysla Otakara I. z r. 1199, formulovala v starších vydáních místo to tak: „villam

(1) Na stopu by snad vedl výklad Kolářův v *Ottově Sl. N.* (článek Čěč ze Železnice), jenž za potomka Čěčova má Budivoje z Isenberka, „poněmčené to Železnice“. Potom

třeba rozuměti Železnici dnešní *Eisenberg* v hejtm. Chomutovském, okr. Jirkovském u Novosedel a Rvenic, kde je lobkovický zámek.

Ledec in provincia, quae vocatur *Vritooue* et villam Netribiz.“ Bylo patrnó, že čtení druhé je správnější, a na základě jeho dospěl Jireček ovšem k „župě“ Úřetovské. Ledeč prohlásil za Ledeč na Sázavě, vyslovil domněnku, že hrad Úřetov stával na místě nějakého Hradce u Ledče; Tomek pak bez nesnází našel podle své theorie dekanát „župě“ Úřetovské odpovídající, t. j. dekanát Štěpanovský. Teprv v čtvrtém díle Regest (str. 710) poznamenal Emler podle originálu, že v listině prvé čte se vlastně: in provincia, quae vocatur *Gritoouo* (podle Friedricha, č. 312 je *Gritoouo* opraveno z *Grutouo*). Jak vidno, domnělá provincie Úřetovská *padá úplně*; za to se seznamujeme s krajem *Hrutovským*, o němž máme několik zpráv z jiných stran. Kosmas vypravuje k r. 1055, že Moravané, jimž poručil Spytihněv dostaviti se na hrad Chrudim, stanuli již na cestě za branou strážnou „in agris Grutou“; v listině prý Vladislava krále, později datované k r. 1167, je řeč o „territorium Grutou“, kde kníže Břetislav II. dal ku konci 11. st. klášteru litomyšlskému právo sbíratí chmel („per totum Grutou“) a část pokut za nedovolený lov zvěře (část pokut slušela kastellánu nejménovaného hradu). Klášter dostal mimo to každou středu důchod z tržiště *Hrutovského* (podezřelou listinu z r. 1201 pomíjím). Tento *Hrutov*, o němž je zřejmo, že musil býti někde na české straně zemské brány moravské na Trstenici (dnes Loučné), hledal Sedláček na starém hradišti u vsi Benátek u samé Litomyšle¹ a *Hrutovskem* rozuměl pozdější kraj Vysokomýtský. S tímto posledním určením třeba souhlasiti, ač o rozsahu starého *Hrutovska* sotva kdy co spolehlivého zvíme, ale za to nemohu přikloniti se k methodě, která staré hrady nemalého významu z doby historické hledá v některém z bezejmenných starých hradišť v okolí. Mám za to, že jméno *Grutova Kosmova* a *Gritova* listů z r. 1186 a 1199 musilo v krajině se zachovati a nalézám je také ve formě *Ritov*, item *Ritow Bohemicalis* „in territorio Usti“ v zakládací listině Zbraslavského kláštera z r. 1292 (Emler, IV, č. 1888), ve formě *Rytow* k r. 1304 zas mezi všemi klášteru Zbraslavskému potvrzenými „in districtu Wildenschwerdensi“ (Emler, II., č. 2004) a ve formě *Rytovia* listů z r. 1350—1351.² Je to dnešní ves *Řetová Velká* a *Řetová Malá*, německy *Ritte*, ležící asi 3 hodiny východně

(1) Srv. Památky Archaeolog., VII, str. 50 sq.

(2) Srv. *Nejedlý*, Dějiny Litomyšle (1903), 117.

od Vys. Mýta a 1½ hodiny jihozáp. od Ústí, v dlouhém úzkém úvalu mezi osadami Hrádkem a Přivraty (i tato jména jsou v našem případě tuším pozoruhodná¹). Kopec 560 m. vysoký na jižní straně obou Řetových, dělicí dnes okres Ústecký a Litomyšlský, sluje rovněž Řetová. Tudy, jak předpokládám, šla, nejspíš od pozdější České Třebové, cesta moravská k Hrádku, zde byla nepochybně slavná ona brána (vrata) zemská, od níž šlo se k rovině u pozdějšího Vys. Mýta, kde vybíralo se clo (mýto) na řece Trstenici a kde sluší hledati ony „agri Grutou“ kronikáře Kosmy. Ale Hrutovsko lze také sotva za kraj plně organisovaný pokládati; sluje sic jednou provincia, ale jindy jen „territorium“,² nikde nejmenují se prefekti jeho; zdá se, že jím rozuměl se nejbližší obvod opevněné pomezí brány, kde asi stál jen vojenský velitel, ale kde nebylo úřadů krajských.

Po těchto rektifikacích bude vypadati výčet krajů, o nichž zachovaly se zprávy nebo aspoň zmínky v původních pramenech do polovice 13. st., takto: 1. Pražsko, 2. Vyšehradsko, 3. Tetínsko, 4. Rokytensko, 5. Dřevíčsko (Slansko), 6. Bechyňsko, 7. Božensko, 8. Vltavsko (u Jirečka: Kamýcko), 9. Prachensko, 10. Netolicko, 11. Doudlebsko, 12. Chýnovsko, 13. Kouřimsko, 14. Čáslavsko, 15. Hradecko, 16. Chrudimsko, 17. Vratislavsko, 18. Opočensko, 19. Kladsko, 20. Boleslavsko Staré, 21. Boleslavsko Mladé (Palacký zná jen jedno Boleslavsko), 22. Havraňsko (Libicko u Jirečka), 23. Kamenecko, 24. Mělnicko, 25. Litoměřicko, 26. Děčínsko, 27. Bilínsko, 28. Žatecko, 29. Sedlecko, 30. Plzeňsko, 31. Vratensko (jen Jireček). Hrutovsko a Mežsko jsme s poukazem na pochybnost jejich krajské povahy k řadě ostatních krajů nepřipojili.

* * *

Právě podaný výčet nesmíme chápati tak, jakoby byl obrazem určitého rozdělení krajského, dejme tomu v létech 1100 až 1250; vskutku je on seznamem krajů, o nichž *zmiňují se* naše prameny z 11. — pol. 13. st. Uvážíme-li však, že rozdělení krajské podléhalo průběhům té doby přeměně, že některé kraje časem proměnily svá jména nebo že „provincií“ nemíní naše staré listiny

(1) Srv. *Peisker, Die Knechtschaft in Böhmen*, str. 24 (o vsi Závratné). (2) V podezřelé listině z r. 1201 „districtus“ (Erben, č. 458).

vždy totéž, musíme počítati s možností, že v seznamu našem tytéž kraje nebo části jejich uvedeny jsou na rozličných místech pod rozličnými jmény. Pokus podrobiti ve směru udaném seznam krajů kritické revisi, jest ovšem nesnadný, zejména proto, že kritika taková souvisí mnohonásob s těžkými otázkami o povaze a stáří hlavních pramenů, t. j. listin, většinou v 12.—14. stol. padělaných a dále i s nerozřešenými problémy o povaze správy krajské samé. Předem musíme proto vzdáti se naděje, že by se podařilo, dospěti v úkolu vytčeném k resultátům určitým; k těmto by však sotva dospělo bádání i v tom případě, kdybychom měli pramenů dvakrát tolik a hlavní záhady právě dotčené kdyby nám nestály v cestě — středověké správní rozdělení naší země sotva kdy de facto odpovídalo představě moderního schematika, jenž hledá obraz ve všech směrech stejný a určitý. V podstatě nezbude nám proto než pokusiti se o rozlišení krajů nepochybných od krajů méně jistě doložených, ukázati na nesnáze, které v této příčině jeví se v pramenech, krátce stanoviti jak míru a povahu toho, co je pochybno, tak toho, co lze tvrditi bezpečně.

Všimněme si nejprve č. 20—21, t. j. *dvou krajů boleslavských*. O existenci dvou krajů Boleslavských, t. j. Staro- a Mladoboleslavského máme však jedinou zmínku v zakládací listině kapituly staroboleslavské, jež by měla náležeti k r. 1046, vskutku však zachovala se nám v padělku z konce 12. st., ale jistě většinou na starší předloze založeném. V listu je zmínka o desátku z pokut a o hradních gruntech „in urbibus Zatec et Boleslavia utraque“. Všechny ostatní zprávy znají však jen *jediný kraj Boleslavský*, aniž by bylo patrné, míní-li se tu Stará či Mladá Boleslav. Není pochybnosti, že Boleslav Stará jako sídlo kollegiátního kostela od doby Břetislavovy byla hradem význačnějším než Boleslav Mladá, o které prvou určitou zprávu máme v listině u Erbena č. 219 (Friedrich č. 124) z doby knížete Soběslava I., ale vědouce, že v kraji Boleslavském vyčítají se vsi jako Boseň u Mnich. Hradiště nebo Sezemice, Radvanovice (na Turnovsku) a Sovenice, budeme se spíše kloniti k mínění, že v 12. st. rozumí se Boleslavskem jen Mladoboleslavsko a do Mladé Boleslavi že náležejí kastelláni připomínaní v 2. pol. 12. st. O kraji Staroboleslavském můžeme snad vysloviti domněnku, že během 11. st. zašel; bývalý hrad knížecí asi ovládla kapitola.

Hapax legomenon je i *Tetínsko*, o němž jako zvláštní provincii ví pouze t. zv. zakládací listina vyšehradská, hlásící se k r. as 1088, ale kompilovaná teprv v 2. pol. 12. st. Listina mluví o desátku „de vendicione“ z Tetínska, ale jiné listiny vyšehradské, jež nota bene tribut roční vyčítají skoro ze všech krajů země, Tetínska *neznají*. Vsi, jež vyčítá v Tetínsku tato listina, větším dílem nalézají se v samém okolí Prahy (v tom jsou i Bubny a Bráník), menším dílem u pozdějšího Berouna a Zbraslavi. Žádný jiný pramen o provincii Tetínské neví ničeho, naopak je nepochybně, že valná část vsí „tetínských“ podle jiných dokumentů ležela vždy v provincii *pražské* (srv. Tomek v ČČM. 1858, 238—241). Ku konci 13. st. a poč. 14. st. nalézáme v podstatné části Tetínska (podle rozsahu jeho v listině Vyšehradské) „provincii“ či „distrikt“ Kamenický,¹ t. j. ani později není Tetínsko doloženo jako zvl. území; ještě mladší Podbrdsko je pak zcela něco jiného než Tetínsko Vyšehradské listiny. Není také zmínky o hradě Tetíně v 12. st. (Kosmas mluví o hradu v době báječné) ani o nějakých kastellánech na Tetíně; proto musíme kraj Tetínský listiny Vyšehradské prohlásiti za nanejvýš pochybný — možná, že na Vyšehradě si tak nazvali jen určitý obvod svých vsí a statků.

(1) Tak by bylo nejlogičtější zčešťovat názvy: Kamnicensis, Kemnicensis, Kempnicensis; je nejisto, souvisí-li jméno s hradem Kamýkem na Vltavě a stejně je nejisto, zda Kamýk, na němž dáno je několik listin panovnických (r. 1186 a v 13. stol.), je Kamýk na Vltavě, či zda je to týž hrad, jenž v době Přemysla Otakara sluje Kamnich, Kaemnuch (obě listiny zde vydané týkají se jednak biskupství Pasovského, jednak Kerckého). Ale vidíme-li, že Kamýk na Litoměřicku slul dříve Kamnik (Emler, III., č. 479), můžeme věřiti v identitu obou jmen. „*Districtus Kemnicensis*“ vyskytuje se poprvé roku 1304 (Emler, II., č. 2004; v něm leží zbraslavské vsi Řevnice, Lety, Nová Ves, Slapy, Buše, Přestavky, Lečice, Štěchovice, Chrámý), do provincie kamnické klade kronikář zbraslavský lesy od

Zbraslavi k jihu ležící, r. 1313 sluje však „Kemnicko“ villikací (Emler, II., č. 139). R. 1325 a 1326 sluje „forestaria Kamycensis“ (Emler II., č. 1112 a 1186) a vyčítají se v ní vsi Hřiměždice, Byčice, Malčany, Oubnice, Tbity, Druhlice (u Milína), Zduchovice, Veliká a Vesce. Z dokladů ve 4. díle Regest vysvítá ještě patrněji, že Kamýcko *nebylo ani později zvláštním krajem*, nýbrž jen správním obvodem hospodářským královského panství. Ovšem není vyloučena možnost, že Kamenicko k r. 1304 jmenované, jež dostalo se nově založenému klášteru zbraslavskému, je přece něco jiného, než kamýcká villikace připomínaná později: tato leží záp. od Vltavy se středem na Kamýku, ono je severněji mezi stokem Vltavy a Berounky na jih až ku Knínu.

Skoro totéž, co pověděno o Tetínsku, platí o *Vltavsku*: kraj tento zná v době, o které mluvíme, zase jen zakládající listina Vyšehradská. Nejmenuje však žádné osady v území jeho, nýbrž zmiňuje se o desátku „de vendicione“. Podivno je také, že kraj ten nejmenuje se podle hradu, ale podle řeky tak rozsáhlé. „Districtus“ Vltaviensis vyskytuje se pak v listinách až r. 1294 a provincie“ Vltavská třikrát v 14. st. — v té době také setkáváme se s dekanátem Vltavským. List z r. 1294 (Emler, II., č. 1656) klade do Vltavska, jak se zdá Sedlčany (Scedeltschen), jež leží asi v centru dekanátu vltavského; tři listiny z 1. pol. 14. st. (Emler, III., č. 710 a IV., 575, 2220) připomínají v něm, jmenujíce zároveň sousední kraje Bechyňský a Chýnovský, král. berní a král. odúmrti. Od pozdějšího Kamýčka třeba je jistě rozlišovati (srv. ČČM., 1859, str. 197). Ale v době před r. 1250 mimo dotčenou pochybnou zmínku zakládací listiny vyšehradské o kraji vltavském nedovídáme se nic. Ve velmi podrobném seznamu krajů listiny Vyšehradské z r. 1130 Vltavsko se nevyskytuje, neslyšíme také pranic o kmetech a úřednících jeho. Podle zprávy Kosmovy o cestě přes horu Osek (Oseč v zakl. listině vyšehradské), „kudy jde se do provincie Bechynské“, bylo by možno souditi, že na jihu k Pražskému kraji přiléhalo bezprostředně Bechyňsko. Pozdější dekanát Vltavský leží jen na pravém břehu Vltavy mezi Živhoští a Zvíkovem až na východ za Vožici. Jak vidno, musíme se, co Vltavska se týče, spokojiti jen dohady; klonil bych se k mínění, že Vltavsko je topický název pro severní část Bechynska (snad na obou březích Vltavy); zvláštním územím správním že stalo se až ku konci 13. st. a to nejspíš v hranicích asi tou dobou zřízeného dekanátu Vltavského na pravém břehu Vltavy.

Zmínka o Vltavsku, neznámém listinám našim před koncem 13. st., mohla by vzbuditi snad myšlenku, že zakládací listina Vyšehradská byla redigována teprv ku konci 13. st. Navědčovala by tomu ještě jiná věc. Zakládací listina tato zaznamenává i důchod kostelu náležitý v celých Čechách: decimam marcam de tributo per totam Boemiam etiam Sedlcih. Je to jistě příjem převyšující daleko výnos z jednotlivých vsí, jež listina i s jmény otroků tak pečlivě vyčítá: kompilátor listiny ku podivu hlavní zdroj bohatství kapitoly zastrčil skoro na konec textu, hned vedle desátku z medu z krajín za horou Osečí (pozdější Kamenecko?). Zajímavě však

je, že podle listiny vyšehradské z r. 1130, měla kapitola tento roční tribut jen z hradů Pražského, Vyšehradu, Žatce, Sedlce, Litoměřic, Bilíny, Děčína, Boleslavi, Kamence, Hradce, Opočna, Chrudimi, Kouřimi, Plzně, Libice a Vrátna; Soběslav přidal kraje Rokytenský, Čáslavský, Chýnovský. Zde chybí patrně kraje jihočeské (mimo Chýnovsko) — z toho musíme uzavírat, že většina krajů na českém jihu desátek z tributu Vyšehradu neplatila, že tedy ještě v polovici 12. st. *nebylo* pravdou, že Vyšehradu náleží desetina tributu z *celých* Čech. A *teprv* listinou z r. 1268 *uděluje Přemysl Otakar Vyšehradu desátek tributu ze zbývajících krajů na českém jihu*: z Pracheňska, Bechyňska,¹ Písecka a Doudlebska — od té doby *teprv* tedy je nepochybně, že Vyšehradu náleží decima de tributo per *totam* Bohemiam. Kritika věčná došla by tak k podezření, že zakládací listina Vyšehradská byla padělána až ku konci 13. st.; kritika diplomatická ji však uznává za padělek z 2. pol. 12. st. — neméně než tři domnělé originály její, psané písmem 12. st., se nám zachovaly.

Dotčená listina Soběslavova, datovaná k roku 1130, podle Friedricha v kopii nemnoho pozdější zachovaná, obsahuje ve výčtu krajů českých také 2—3 hapax legomena: o desátku tributu z civitas *Lubice* a z civitas *Vrátno*. Nikde jinde není nejmenší zprávy o těchto krajích, o jejich hradech či prefektech nebo o osadách v území jejich položených. Libicí má se snad rozuměti Libice někdy Slavníkova, ale tato Libice ležela podle svatojirske listiny, r. 1228 vydané, ale krajským seznamem svým mnohem starší, v kraji Havraňském! O Vrátně nevíme vůbec, kde je hledati; zcela nahodilé je spojování jména se vsí Vrátnem a horou Vratenskou u Mšena; nápadno je také, že oba kraje uvádějí se až na konci výčtu a to za Plzni, nikoliv mezi Boleslaví a Hradcem, kde bychom je čekali. Tam, kde bychom je čekali, mezi Boleslaví a Hradcem, nacházíme kraj *Kamenec* a zmínka ta je zase ojedinělá, chceme-li kraj tento hledati někde v sousedství Boleslavska. O kraji Kamenci v těchto končinách, o hradu, úřednicích jeho a t. d. nenajdeme stopy, leč že ve 14. st. sluje dekanátem Kameneckým krajina od Jizery na

(1) Otisk *Emlerův* v Reg. II., č. 2795 (Emler otiskuje listinu z *Hammerschmieda*, nikoliv z originálu) opravuje místo korrumpovaného Bu-

kovska: *Bozen* (kraj Boženský); zdá se mi, že korektura v Bechyňsko je bližší. Srv. k této listině i formulář u Emlera č. 2450.

západ (od Bakova k jihu počínaje) až k Doksům, Mšenu a snad i Staré Boleslavi, krajina, jež z velké části slušela podle jiných listin k *Boleslavsku* a zároveň krajina, v níž leží ves a hora Vrátno, u které se hledá střed kraje Vratenského! Či míní se Kameneckem týž distrikt, jenž poč. 14. století leží mezi dolním tokem Berounky a Vltavou? To není nikterak pravděpodobno. Kamenec jmenuje listina z r. 1130 ještě jednou mimo seznam svých 19 krajů a to v poslední větě: *Camenci decimum nummum in venditionibus, ut antiquibus est institutum, habent habeantque*. Vykládáme-li slovně, musíme rozuměti tomu tak, že v 19 krajích má míti Vyšehrad desátek z ročního tributu (z tributu *pacis*, jak patrno z č. 366 u Erbeny), v Kamenecku pak vedle toho desátek z toho, co sluje „*venditio*“. Zakládací listina Vyšehradská takovýto desátek z vendicí vyčítá však i z Vltavska, Pražska, Tetínska a na konec teprv z Kamenecka — i zde je viděti, že tato listina je *pozdější* než listina z r. 1130, nehledě ani k mladšímu terminu „*decimus denarius*“ místo staršího „*nummus*“. Spojení Kamenecka v této listině s Vltavskem, Pražskem a Tetínkem zdá se pak nasvědčovati tomu, že Kameneckem rozumí se tu *pozdější Kamenecko na dolní Berounce*, u Zbraslavi („*Kamýcko*“ Tomkovo), nikoliv kraj Kameneckého dekanátu v západním Pojizeří, na nějž zdá se odkazovati listina z r. 1130. Byl by kompilátor listiny k r. 1088 padělané zmínce o Kamenecku z r. 1130 již nerozuměl, byl by netušil, že tu jde o kraj v středním Pojizeří? Možno by to bylo, ale i tu, jak zřejmo, jsme zas jen na dohady odkázáni.

Od obou častěji dotčených listin vyšehradských, první datované k r. 1130, druhé z r. 1268 vyšel *Vacek*, předpokládaje, že výčet krajů českých v obou dokumentech podává nám úplný seznam jejich, že tedy krajů bylo celkem 23. Přes to, že list z r. 1268 přenáší nás časově o celé století později,¹ není pochybnosti, že krajiskému seznamu obou vyšehradských listin náleží v otázce, kterou se obíráme, důležitost značná; na základě jejich lze tvrditi zajisté, že na Vyšehradě rozeznávali, zejména co do vybírání tributu *pacis*, v Čechách celkem 23 krajů — je-li totiž seznam obou uvedených

(1) Listina tato je také proto zajímavá, že tributum annuum čili *pacis*, jež slušelo Vyšehradu z 19 (23) krajů, chápe jako důchod

z *pokut soudních*. Kdo by tu nevzpomněl na franckou *fredu*, *friedensgeld*!

listin úplným! Srovnáme-li však vyšehradský seznam se zprávami jiných listin, neubráníme se pochybnosti, že úplného počtu krajů nepodávají, a octneme se znovu před těžkými otázkami. Ve výše položeném výčtu 31 krajů, o nichž zmiňují se naše prameny, nalezáme také kraje *Havraňský a Mělnický* — proč neví vyšehradská listina ničeho o dvou krajích těchto? Oba jmenované kraje jsou nám doloženy v listinách kláštera panenského u sv. Jiří z r. 1228 a z r. 1233. Starších listin svatojirských nemáme; obě dotčené listiny jsou confirmace statků klášterních, obě nepochybně pravé a na nějakém starším seznamu zboží klášterního založené. Zajímavé je, že listiny tyto vyčítají pouze kraje středních, severních a jižních Čech, t. j. že na českém východě není žádných vsí svatojirských. Kraje, jež znají listy z r. 1228 a 1233 jsou: Pražsko (provincia, quae sunt circa castrum), Litoměřicko, Žatecko, Mělnicko, Havraňsko, Netolicko, Pracheňsko, Plzeňsko a Božensko. Mělnicko, podle vsí, jež v něm vyčítá list z r. 1228, rozkládalo by se jen na pravém břehu Vltavy (a blížilo snad rozsahem svým pozdějšímu dekanátu mělnickému), ale listina¹ z r. 1260 (Emler, II., č. 242), uvádí v něm i vsi na levém břehu Vltavy, na bývalém panství Roudnickém a Doksanském (Krabčice, Mneteš, Ledčice, Vražkov). Kraj Mělnický byl tedy dosti rozsáhlý, leže v středu mezi Pražskem, Boleslavskem a Litoměřickem. Letopisec Vincenc uvádí k r. 1158 krajského kmeta Mělnického, Zvěsta; jinak se však v listinách zprávy o úřednících Mělnických nezachovaly. Rozsahu kraje *havraňského*, podle jediné zmínky o něm v listině k r. 1228 kladené, jsme se již dotkli² — v něm obsažen je cele nebo z části pozdější dekanát Havraňský (vsi Libice, Opolany, Odřepsy a Kanín u Poděbrad), pak vsi Kobylníky v okr. Kutnohorském (panství Nové Dvory; Tomek míní jiné Kobylníky u Dobrovice u Ml. Boleslavi), dále ves Vinarci (těžko se rozhodnouti, o kterou z četných vsí podobného jména tu jde), Osek a Oldříší, dvojí Kněnice neznámé polohy a Sádoví (na Hradecku?). Bezpečně zajištěné území toho kraje bylo tedy na dolním toku Cidliny v okolí Poděbrad a k jihových. odtud na pravém a částečně i na lev. břehu Labe až asi k Týnici n. L. Úřed-

(1) Můžeme zde této listiny užití, protože odvolává se na starý spor o vsi jmenované.

(2) Srv. výše str. 102, pozn. 1.

níci kraje havraňského, hrad sám v pramenech známých se nevy-skytuje; nemůžeme však ubrániti se domněnce, že tu jde o týž správní obvod, jež Vyšehradská listina zove *libickým*. Než proč nezná vyšehradská listina kraje Mělnického? Či kryje se její Kame-necko nebo Vratensko s Mělnickem? Jak vidno, můžeme sic klásti otázky, ale odpovědi uspokojující se sotva kdy dočkáme.

Naproti tomu *Opočensko* listiny Vyšehradské není jako zvláštní kraj odnikud jinud doloženo, a bylo by přece podivno, abychom z letopisů nebo listin neslyšeli slova o krajských úřadech opočen-ských, kdyby tam byly vskutku bývaly. Z Kosmy zdálo by se, že Opočenský hrádek ležel v kraji hradeckém (Kosmas totiž tvrdí, že v kraji byly čtyři „castelli“, ale nejmenuje které; nemožným do-hadem je mysliti i na Chrudim a Vratislav); ke kraji tomu nepočítá však Kosmas Kladský hrad — že Kladsko bylo zvláštním územím, ví i Kosmas; zachovala se nám řada zpráv o Klad-sku a o jeho úřednicích, ale o Opočně nemáme nejmenší zmínky podobné. Proč ostatek nejmenuje vyšehradská listina Kladska, jehož hrad právě Soběslav I. nově vystavěl a jež odtud stává se jedním z nejčastěji jmenovaných správních území českých? Uka-zovalo by to k tomu, že výčet krajů, z nichž náležel Vyšehradu desátek tributu pacis, náleží původem svým vskutku do 2. pol. 11. st., kdy Kladsko patřilo Polákům?

Ještě dva kraje nezná listina Vyšehradská z r. 1130: *Dřevíčsko* a *Vratislavsko*. Na prvním místě jmenovaný kraj znají vyšehradské listiny přece: v konfirmaci krále Václava II. z r. 1251 zachoval se na Vyšehradě list prý knížete Soběslava, téhož, od něhož pochází listina z r. 1130, jíž funduje kníže pět nových kanovnických prebend na Vy-šehradě. Listem tím daruje se kapitole zároveň kaple sv. Vavřince, k níž náleží důchod „de venditione provinciae *Dreuc* decimus dena-rius, decimus bos, decimus manipulus“. Tedy desátek „de vendi-cione“, jako byl zmíněn r. 1130 z kraje Kameneckého, a jak jej pozdní padělek k r. asi 1088 kladený, stanoví o třech jiných krajích (srv. výše) — nikoliv desátek z tributu pacis. Dřevíčský kraj je doložen ještě listinou Soběslava II. (Erben, č. 352; Friedrich, č. 278), kde se jmenuje prefekt Dřevíčský Petr mezi svědky; o existenci jeho tedy lze sotva pro 12. st. pochybovati. V 13. st. kraj ten mizí; domněnka, že *Slánsko* na místě jeho vystupující, je přímým po-kračováním jeho, má všechnu pravděpodobnost do sebe. Slánsko

je doloženo v zakládací listině břevnovské, padělané v 13. st. (civitas Nazlanem) a v listině kladrubske z r. as 1239 (Erben, č. 979). *Vratislavská* neznají však vyšehradské listiny vůbec — hrad Vratislav (záp. od pozdějšího Vysokého Mýta, u dnešní vsi Vraclavi) známe dobře z Kosmy, z doby knížete Svatopluka, kdy r. 1108 počalo se na něm vraždění Vršovců, zmiňuje se o něm padělaná listina Vyšehradská, hlásící se k r. asi 1088 (vyčítá vsi ležící „inter castra Chrudim et Vratislav“), ale o úřednících kraje vratislavského nalézáme jedinou zprávu v listině Přemysla Otakara I. z r. 1226, dané klášteru litomyšlskému (Erben, č. 706), vůči níž bylo neprávem vysloveno podezření, nejde-li tu o padělek Bočkův.¹ V ní je jmenován mezi svědky Bicen, kastellán a Janek sudí Vratislavský. Víme také, že Čáslavsko spolu s Chrudimskem a Vratislavskem bylo údělem Děpoliců; z r. asi 1207 máme doklad toho u Erbena v č. 499; byl to nepochybně týž úděl, který vyhradil si dříve, vzdávaje se vlády, král Vladislav. Neboť nemohu nijak uvěřiti, že by bylo správně Jarlochovu zmínku, že Vladislav si vyhradil „solum Budim“ (Fontes, II., 464) vykládati na *Budyni*; zde třeba po mém soudu čísti: *pouze Chrudimsko*. Pozdější Vysokomýtsko spojilo v sobě, jak se zdá, i Vratislavsko i Hrutovsko.

O *Vyšehradsku* víme, že hrad ten vedle Litoměřicka byl nejbohatším důchody v Čechách, vyčítají se často prefekti vyšehradští i desátek z tributů, ale nikde nenalezneme zprávy, že by se do kraje Vyšehradského kladly vsi a statky klášterů a pod., naopak v svatojirské listině z r. 1228 a kladrubske z r. asi 1239 přičítají se osady, jež podle polohy své musily ležeti ve Vyšehradsku, do *Pražska*.² Ale r. 1224 mluví se přece o právu kastellána Vyšehradského vybíratí platy ve vsích kláštera svatojirského (Erben, č. 690). Můžeme tedy sotva pochybovati o teritoriálním oddělení správním Vyšehradska od Pražska.

Vyšehradská listina z r. 1130, jak jsme pověděli, zmiňuje se o jediném kraji jihočeském, t. j. *Chýnově*. Kraj ten je doložen s dostatek na př. listinou litomyšlskou (Erben, č. 319); o hradu Chýnově

(1) Z. Nejedlý praví v Dějinách Litomyšle, I., str. 57, pozn., že originál nachází se v museu litomyšlském a že nevzbuzuje podezření; prof. Friedrich mne upozornil, že

zná nepodezřelý exemplář brněnský, na nějž Boček odkazuje.

(2) Srv. Tomek, Čas. Čes. Musea, 1858, 237, 239.

v době Slavníkově ví již Kosmas. Jako hrady Slavníkovské jmenuje Kosmas ještě *Netolice* a *Doudleby*; oba hrady jsou nám známy jako hrady krajské z dosti hojných zmínek 12.—13. st., a t. zv. zakládací listina Vyšehradská zmiňuje se o nich nepřímým datem o „messores Netolicenses et Dudlebenses“. Za nejbližší kraj na českém jihu, podle všeho přímo k Pražsku přiléhající, označil Kosmas *Bechyňsko*; při tom je podivno, že naše listiny do pol. 13. st. zmiňují se o kraji tom pouze jedinkrát (k r. 1234), že nikdy nejmenují Bechyňského prefekta neb jiného úředníka. V té příčině již Tomek pokusil se hájiti mínění, že v listinách na místo Bechyňska vstupuje Netolicko; od 2. pol. 13. st. převládá pak zase název Bechyňska. Správnost dohadu toho musí však zůstatí na váhách — Bechyňskem mohli bychom snad rozuměti i Vltavsko t. zv. zakládací listiny vyšehradské, snad je pojímají v Chýnovsko. V listině Vyšehradské z r. 1268 přistupují k Chýnovsku r. 1130 jmenovanému ještě jihočeské kraje: *Prácheň*, Bukovsko, Písek a Doudleby. Kraj písecký je novotvar doby městské; Bukovska je zřejmá korrupce, nejspíš místo Bechyňska; Písek by tu potom vstupoval na místo kraje z 12.—13. st. výborně doloženého, totiž *Bozenska* či *Boženska*. Jméno jeho zachoval pozdější dekanát — jakož vůbec zde na jihu kraje 12. st. — 13. nejvíce poměrně zdají se blížit se pozdějším dekanátům¹ — i lze o Bozensku jakož i o Prácheňsku odkázati prostě na výklady Tomkovy. Ale vyloučiti Bechyňsko z počtu krajů 12. st. mám přece za povážlivé; bylo by to snad možno, kdybychom na jeho místě přijali Vltavsko. Toto je pro starší dobu doloženo způsobem málo důvěry vzbuzujícím; Bechyňsko však určitě jmenuje Kosmas, ví o něm listina z r. 1224, znají je s dostatek listiny pozdější. Možná, že krajské zboží zde nejdříve přešlo do soukromých rukou (a v této souvislosti možno snad vzpomenouti bohatého „hraběte“ Jiřího, fundátora milevského kláštera); nápadno přece zůstane, že listiny 12. stol. Bechyňska neznají.

Kraje ostatní: Pražsko, Rokytensko (t. j. pozdější Rakovnicko), Zatecko, Bilínsko, Děčínsko, Litoměřicko, Boleslavsko,

(2) Jen dekanát Volyňský musil náležeti; částečně k Prachensku, částečně k Netolicku; nemohu věřiti

ovšem, že by se hranice krajů a dekanátů kryly, jak chce Tomek, skoro veskrze.

Hradecko, Kladsko, Čáslavsko, Chrudimsko, Kouřimsko, Plzeňsko a Sedlecko jsou s dostatek, některé mnohonásob a všestranně doloženy, takže o existenci jejich je vyloučena všechna pochybnost. S Vyšehradskem, Dřevíčskem, Mělnickem, Havraňsko-Libickem, Vratislavskem, Chýnovskem, Boženskem, Důdlebskem, Netolickem a Prácheňskem dá součet 24 krajů; přibířeme-li Bechyňsko 25 krajů. Hrutovsko nelze dobře za pravý kraj pokládati, Opočensko, Vratensko a Kamenecko (na Boleslavsku) vyskytují se jen jednou, v 2. pol. 11. stol., a vše nasvědčuje tomu, že to jsou zjevy přechodní, jež zanikly pravděpodobně již ve 12. st., stavše se součástkami jednak Hradecka, jednak snad Boleslavska či Mělnicka. Zdá se však nepochybně, že tato tři území kol r. 1100 pravými kraji byly, kdežto o Tetínsku a Vltavsku, pro naši dobu jen jedinou a to pochybnou listinou doložených, třeba pochybovati, že by tu šlo o kraje samostatné. Ale vzhledem k tomu, že nevíme bezpečně, kdy první tři kraje zanikly nebo změnila svá jména a že také existenci obou posledních teritorií z doby před r. 1250 nemůžeme vyloučiti se vši jistotou, budeme odpověď na otázku, kolik bylo v Čechách krajů v stol. 12., formulovati tak, že *v Čechách od konce 11. do polovice 13. století bylo as 25—28 krajů.*

S tímto přibližným číslem musíme se spokojiti: prameny naše neposkytují nám možnosti stanoviti určitý počet krajů toho neb onoho roku, a rozdělení krajské, jak jsme s dostatek poznali, podléhalo stále změnám, jež sice nedotýkaly se organizace v základech jejich, ale přece posunovaly tu a tam jména a hranice krajů a dávaly vznikati novým útvarům a mizeti starším. Sotva kdy také budeme moci poznati přesněji rozsah zjištěných krajů; naše prameny samy odporují si nezřídka v této příčině, a těžko rozhodnouti, co viny na tom nesou zatím nastalé změny, co neznalost písařů listin či nedostatek smyslu pro určitost a jasnost správního rozdělení, vyznačující dobu. Za to domněnce, že naše prameny původní neseznamují nás se *všemi* kraji Čech stol. 12., že snad krajů bylo více, nenasvědčuje pranic; o 11. st. jsme ovšem zpraveni zcela nedostatečně, ale o 12. st. možno tvrditi, že žádný kraj poznání našemu neunikl. Pochopitelné je za to, že ne z každého kraje jmenují nám listiny krajské kmety či kastellány, nebo naopak že ne všude najdeme zmínku o dů-

chodu ze soudu krajského nebo o osadách kraje. V tomto směru musíme s neúplností našeho materiálu počítati, i bylo by ukva-
peno, na tomto základě stavěti daleko jdoucí dohady.¹

* * *

Zbývá dotknouti se ještě několika otázek. Někteří badatelé po vzoru Palackého dospěli k resultátu, že třeba rozeznávati u nás kraje širší kompetence správní, jež zvali *oukrají* nebo kraji ve vlastním slova smyslu, a kraje v některých směrech na krajích hlavních závislé, jež na př. Vacek nazval *podkrajími*. Vůči těmto výkladům třeba pověděti, že pro dobu, jíž se obíráme, nenajde se v pramenech našich *nic*, co by svědčilo pro dotčenou hypothesu. Je pravda jen, že sporé zprávy Kosmovy (na př. o Bechyňsku, Hradecku), srovnány s počtem krajů, jak nás o něm informují pozdější listiny, vzbuzují dojem, že st. 11. znalo *menší* počet krajů, ale to nám za zcela přirozené; zdá se mi a priori pravděpodobným, že v 12. st. krajů s rostoucí kolonizací země a potřebou správy něco málo přibylo (tak na př. snad Vyšehradsko, jehož vybudování na krajský hrad můžeme klásti do doby Vratislava krále), je pochopitelné, že i po Kosmovi pamět starších větších celků správních ozvala se, jak přirozeno, v písemnostech (a na příklad vedla k tomu, že do Pražska kladly se stále vsi kraje Vyšehradského) nebo že usnadnila, spojily-li se s ní vnější okolnosti, zaniknutí novotvaru (to předpokládám u Opočenska), ale z toho bych ještě neuzavíral na organizaci dvojí, v kraji a podkrají.² Zprávy z 2. pol. 13. st. a zejména ze 14. st. ovšem nám dovolují tvrditi,

(1) To činí na př. Vacek, neznaje ostatek úplně listin našich. Tvrdí, že z Boženska a Chýnovska není doložen kastellán; vskutku kastellána Chýnovského zná listina u Erbena č. 661 z doby Přemysla Otakara I. Božensko jeví se pak samostatným krajem nejen v několika listinách našich, ale list u Erbena č. 376, mluvící o kmetovi Milhostovi „beneficium habens in Bouses“ (t. j. beneficium castris honoratus jiné listiny), stačí jako průkaz, že v Božensku byl i úřad kmeta krajského. O Kamenecku, Vratensku a Opočensku

srv. výklady naše výše. Také tvrzení, že cesta z Prahy do Bechyňska vedla přes Božensko, je čirým dohadem — Vacek totiž drží se mapy dekanátů z 14. st.

(2) Co v té příčině uvádí Vacek, nemá váhy (srv. předchozí pozn.); doklady *Jasinského* náležejí pak době pozdější. Z Kosmovy zprávy, že v Žatecku rozeznává se (podle polohy!) 5 „regiones“, je velmi odvážno dovozovat existenci menších jednotek *správních* v krajích a totéž platí o 4 hrádcích v Hradecku.

že někde větší kraje rozpadaly se v cúdy menší;¹ ale to je zcela dobře vyložitelné ze změněných poměrů 13. století, a neopravňuje nás k úsudku, že tomu bylo podobně před r. 1250. Co pak víme o organizaci krajské správy v této době, nevede nijak k předpokladům, že jiné byly u nás kraje vojensko-politické, jiné soudně-berní nebo správní obvody knížecích statků a lesů — z listin našich vyplývá dosti určitě, že až do 13. st. centrem správy ve všech směrech byl krajský hrad a jeho úředníci. Co Jasinskij v opačný smysl dovoditi se snažil, vysvětlíme tím, že Jasinskij nerozeznává mezi krajskou ústavou do r. 1250 a po tomto roku, užívaje stejnoměrně materiálu z 12. i z 14. století; ostatek je zcela pochopitelné, že v listinách i letopisech uvádějí se častěji kastellánové krajští než sudí, vladaři nebo lovčí krajští: onino zajisté byli representanty krajské správy a jméno jich musilo mnohem častěji ozvati se ve veřejnosti; vyvozovati však, že kastellanií bylo více než cúd a villikací, na tomto základě nelze naprosto. Tím není řečeno, že by nemohly vedle krajů a v nich existovati menší villikace knížecí; víme přece o pomezních hradech zemských a lovčích hradcích knížecích (na posledně jmenovaných byli nepochybně zvláštní lovčí úředníci, na tvrzcích zvláštní kastelláni s vojenskou posádkou), ale tyto hrady nejsou středisky veřejné správy a lze je všude dobře rozeznati od krajských hradů. Tvrzení Jasinského, že kastellanií bylo více, že to byly organizace pouze politické správy a že naopak soudní a hospodářské rozdělení krylo se s menším počtem kmenových jednotek, je ve všech směrech pouze dohadem, jemuž odporují prameny.

* * *

Mnoho zmatků zanesla do kontroverzy, již se obíráme, nejen dekanátní, ale i *archidiakonátní theorie*. Výše častěji dotčený seznam dekanátů z doby Arnošta z Pardubic, dělí zemi v archidiakonáty Pražský, Kouřimský, Bechyňský, Žatecký, Litoměřický, Bilínský, Boleslavský, Plzeňský, Horšovský (v něm jediný dekanát Horšovský) a Hradecký, celkem tedy 10. Naše listiny připomínají archidiakony od r. 1131 a 1142 dosti často, mimo jmenované znají ještě archidiakony v Roudnici, v Žirčiněvsi

(1) Srv. zejména důležitou listinu citovanou Tomkem v ČČM., 1858, str. 236, pozn. (Emler, Reg. IV, č. 420) a výklady Jasinského.

(v Boleslavsku), v Rokycanech a v Týně nad Vlt. — ale Žirčiněveský archidiakon byl podle všeho týž co Boleslavský a Rokycanský týž co Plzeňský. Poněvadž pak Kosmas vypravuje nám o dekretch Břetislava I. k r. 1039, podle nichž má *archipresbyter comiti illius civitatis* udávati jména těch, kteří dopustili se vraždy (mimochodem řečeno velmi důležitá zpráva pro poměr státu a církve v Čechách v 11. st.), byl na snadě soud, že v každém kraji byl archidiakon a že tedy krajů bylo asi jen 10—12. Uvažujeme-li však o této možnosti — předpokládajíce, trochu ukvapeně, že arcipryštové Kosmovi jsou totéž, co arcijáhnové 12.—13. st. — nemůžeme dojíti k závěru pro ni příznivému. Archidiakonátu Horšovskému jistě žádný starý kraj neodpovídal; naopak máme všechno právo existenci krajů Sedleckého (později Loketského) a Děčínského předpokládati od samého počátku krajské organisace, neboť kraje tyto vstupují zcela patrně na místo starých kmenových jednotek, dobře nám známých. Ale v archidiakonátním rozdělení je Sedlecko v Žatecku, Děčínsko (zda celé?) v Litoměřicku! Pravděnepodobno je rovněž, že by Bechynsko bylo kdy objímalo celý český jih, kdyžť již z doby Slavníkovy máme doloženy hrady Netolici, Důdleby, Chýnov, jejichž krajská povaha v 11.—13. st. činí nejvýš pravděpodobným, že byly centry správních nebo vévodských obvodů i dříve. Sotva také můžeme uvěřiti, že by původně Hradecko obsahovalo v sobě i Chrudimsko, Vratislavsko a Hrutovsko. Krátce krajů v Čechách musilo býti od počátku organisace jejich *více než 10—12*, a proto není možné, aby se archidiakonátní organisace byla kryla s krajskou.

Nemohu také souhlasiti s Vackem, jenž v duchu názoru právě potíraného klade zřízení archidiakonátů u nás již do doby založení biskupství Pražského a počítá tudy (po vyloučení Horšovska) v Čechách 10. století 9 krajů. Mám za to, že archidiakonáty s pevnými hranicemi teritoriálními v době biskupa Dětmara založeny nebyly prostě proto, že nebylo kostelů a kněží, jež by spravovali; je přece na snadě, že vyvinutější správu arciděkanskou můžeme počítati teprv od té doby, kdy po krajích kostelů a kněžstva dostatečnou měrou přibylo. To je sic možné snad za Břetislava I., ale velmi málo pravděpodobné v době kol r. 973. A i pro tu dobu nic o archidiakonátních provinciích nevíme; kdož ví, co

jsou arcipryštové Kosmovi! Hranice archidiakonátů známe teprv ze 14. st. a je víc než pochybno, že by sáhaly všude stářím svým zpět do 11. stol.

* * *

Do které doby spadá založení organisace krajské čili krajské neb hradské ústavy v Čechách? Palacký, jenž vychází od překonaného již názoru o původní státní jednotě země české, klade toto rozdělení již do doby pohanské, do 9. st. Tomek založil vládnoucí u nás mínění, že krajským organisátorem země je Boleslav I. a konečně Boleslav II.; Bachmann, jak víme, klade krajské rozdělení do doby Boleslava I. Všechny tyto výklady nelze, jak za to mám, uvésti dobře v soulad s našimi prameny. Zakládací listina biskupství pražského jmenuje nám přece v Čechách ještě za Boleslava II. *kmeny*, nikoliv kraje, a i kdybychom připustili, že pražským knížatům v době Boleslava II. slušelo vrchní panství v celých pozdějších Čechách, i nad Slavníkovci, je přece z pramenů našich zřejmo s dostatek, že značná část kmenů stála dosud pod vlastními knížaty.

Tomu nás učí naše legendy pro 2. polovici 9. a 1. polovici 10. st. o Pšovsku⁶ a Kouřimsku,⁷ prameny německé o „subregulu“ některého českého kmene na severu, jenž povstal proti Boleslavovi I.; Slavníkovci nebyli-li cele samostatní, byli přece knížaty doma, ve svém území, Chorvaté byli ještě kol r. 929 samostatní, Pšovsko stalo se Mělnickem a přímou náležitostí pražských knížat teprve za Boleslava II., říše Slavníkovců pak padla teprv r. 995 — krátce my musíme za to míti, že podmanění všech kmenů českých Praze, jež pro konec 10. st. předpokládáme, neznamenalo vždy vyhubení starých knížecích rodů a zřízení kmeta krajského na místě kmenového knížete. Ustupování závislých knížat úředníkům pražským dalo se jistě *znenáhla* a je pravděpodobno, že by dokonáno bylo již za Boleslava II., spíše teprv v 1. pol. 11. st., za Břetislava. A ovšem nemáme také práva klásti již do této doby do každého kraje celý štáb úředníků, jež známe vlastně a to ještě nedokonale, z 2. pol. 12. a 1. pol. 13. st. — v této příčině již Čelakovský, tuším správně, upozornil na to, že iudices nejspíš přistoupili k úředníkům krajským později.¹

(1) Konče, vzdávám srdečný dík kolegovi prof. *Friedrichovi*, jenž mi v otázkách pravosti některých listin

ochotně byl pokračováním svého Diplomataře i radou pomocen.